

Όσο με θάβουνε, εγώ θα φυτρώνω

Ο ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ ΜΑΣ

Μηνιαία ηλεκτρονική έκδοση του Πανελληνίου Σωματείου Θεάτρου Σκιών
Περίοδος Γ Τεύχος 79 Απρίλιος 2014

Το Δ.Σ. του Σωματείου μας
σας εύχεται

ΚΑΛΟ ΠΑΣΧΑ

"Ειρήνηηηηη! Ειρήνηηηηη!"

Ο αξέχαστος, μεγάλος μας ηθοποιός Λυκούργος Καλλέργης θυμάται πώς έζησε, μαζί με τον Τσαρούχη, το τέλος του ελληνοϊταλικού πολέμου 1940-41:

Ήταν παραμονές του Πάσχα- Απρίλης του 1941. Ζούσαμε μέσα σ' εκείνη τη σπηλιά, σαν κυνηγημένα απ' το λύκο πρόβατα, που ξέκοψαν απ' το κοπάδι τους, τρώγοντας ό,τι απομεινάρια είχαμε στα σακίδια μας και απ' αυτά που αρπάξαμε από τις αποθήκες της επιμελητείας. Ύστερα από δυο τρεις μέρες -δεν θυμάμαι

καλά- ένα πρωινό ανοιξιάτικο, ακούσαμε, ξάφνου, από μακριά, κάτω στον κάμπο, μια βροντερή φωνή ανθρώπου, σ' έξαλλη κατάσταση, να κραυγάζει:

"Ειρήνηηηηη! Ειρήνηηηηη! Αδέλφιασα, έγινε Ειρήνηηηηη! Τέλειωσε ο πόλεμοος!"

Σαστισμένοι, πεταχτήκαμε όλοι, έξω απ' τη σπηλιά. Ο άνθρωπος, κάτω στον κάμπο, συνέχιζε να φωνάζει: *"Ειρήνηηηηη! Ειρήνηηηηη!"*

Τότε, συνειδητοποιήσαμε τι είχε συμβεί: Υπογράφηκε ειρήνη! Ο πόλεμος τέλειωσε! Τέλειωσε! Ανάστατοι, κλαίγοντας, αγκαλιαζόμασταν και φιλιόμασταν!

Έπειτα, έξαλλοι από αγαλλίαση, ορμήσαμε στον κατήφορο, σαν ένα σώμα, και κατακυλώνοντας, φτάσαμε όλοι μαζί, σ' ένα εκκλησάκι, στους πρόποδες του βουνού.

Κάποιος άνοιξε την πόρτα κι όλοι μαζί, στριμώνχοντας ο ένας τον άλλο, χωθήκαμε μέσα. Νιώσαμε σαν να είχαμε λυτρωθεί από ένα βραχνά, από ένα όνειρο εφιαλτικό.

Και ξαφνικά, ο Τσαρούχης άρχισε να ψέλνει με μια φωνή, εκ βαθέων, το:

"Τη υπερμάχω στρατηγώ τα νικητήρια, ως λυτρωθείσα των δεινών ευχαριστήρια".

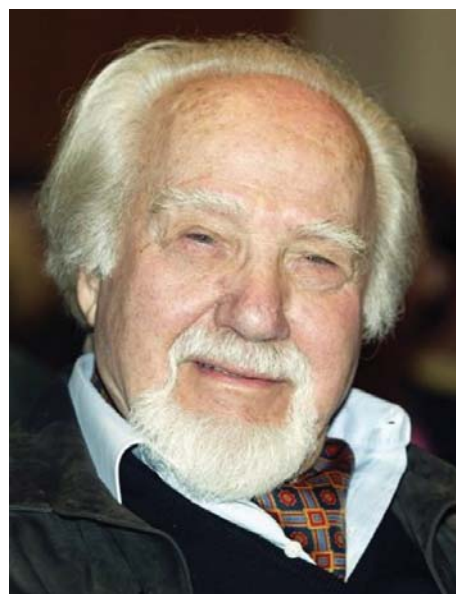
Τότε, αρχίσαμε όλοι να ψέλνουμε, με έξαρση, το δοξαστικό τροπάριο, παρασυρμένοι από την καλλικέλαδη φωνή του Τσαρούχη. Ήταν κάτι σαν μυσταγωγία. Ήταν κάτι λυτρωτικό, σαν αποκάθαρση, σαν Ανάσταση! Ήταν, άλλωστε, κοντά το Πάσχα. Και πραγματικά, ο Τσαρούχης στη συνέχεια έψαλε το:

"Χριστός ανέστη εκ νεκρών!"

Και όλοι μαζί τον ακολούθησαν, με την ίδια έξαρση.

Σιγά-σιγά, συνήλθαμε, ειρηνέψαμε

κι έτσι, πανηγυρικά, ελεύθεροι και λυτρωμένοι,

"έμπλεοι αγαλλιάσεως", υποδεχτήκαμε την υπογραφή της "ειρήνης".

Ποιας ειρήνης! Δεν φανταζόμασταν τα δεινά που θ' ακολουθούσαν!

*ΛΥΚΟΥΡΓΟΣ ΚΑΛΛΕΡΓΗΣ,
"ΣΤΟ ΔΙΑΒΑ ΤΟΥ ΠΟΛΥΤΑΡΑΧΟΥ
20ού ΑΙΩΝΑ".*

ΕΚΔΟΤΗΣ: Πάνος Β. Καπετανίδης Τηλέφωνο: 210 46 16 664

ΤΟ ΕΝΤΕΧΝΟ ΚΑΙ ΤΟ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΟ ΣΤΟΙΧΕΙΟ ΣΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΘΕΑΤΡΟ ΣΚΙΩΝ

Αφιερώνεται με μεγάλο σεβασμό
στις προσπάθειες και τα όνειρα των νεότερων
καραγκιοζοπαιχτών

Στις αρχές του 20ού αιώνα, το κλασσικό ρεπερτόριο του Θεάτρου Σκιών έχει καθιερωθεί και σχηματοποιηθεί με έντονο το ηθογραφικό, πατριωτικό και νατουραλιστικό στοιχείο. Το χιούμορ και η σάτιρα του μπερντέ αντανακλά, στα χρόνια αυτά, τα βασικά караγκιοζοστέκια, που ήταν το χωριό και η γειτονιά. Τα φώτα του μπερντέ φωτίζουν τις κοινωνικές, εθνικές και στενά τοπικές, πολλές φορές, αντιθέσεις της νεοελληνικής πραγματικότητας της εποχής.

Οι παραστάσεις και οι ήρωες αντιγράφουν και ερμηνεύουν, με το δικό τους τρόπο, την καθημερινή ζωή. Πρόκειται για μια ομαδική, παραδοσιακή δημιουργία, που αναζητά την αλληλογνωριμία, την επικοινωνία και κοινούς τόπους συμβίωσης, πάντα με ένα θυμόσοφο λόγο κριτικής. Θα διερωτάται, το **1981**, ο **Πέτρος Χάρης**: *«Πού πρέπει να βασιστεί η ζωή και η τέχνη στην Ελλάδα, ως ποιο σημείο ήταν ανεκτό το ηθογραφικό χρώμα... Τι μπορούμε να κρατήσουμε από την ελληνική παράδοση, χωρίς να μείνουμε μακριά από τον παλμό της εποχής μας, πώς και από πού θα κάνουμε ωφέλιμα δάνεια, απαραίτητα σε μια νέα και ανοργάνωτη κοινωνία, ποιες, τέλος πάντων, ήταν οι ρίζες του νεοελληνικού πολιτισμού, αυτό ήταν το θέμα μας»*. Αν και οι απόψεις ποικίλλουν, οι απαντήσεις δεν μπορεί να είναι απλές, ούτε να αποδέχονται το φολκλόρ, το ρουστίκ και τις «γιαλατζί» τουριστικοπολιτιστικές αναβιώσεις. Δεν μπορούμε να παραμένουμε προσκολλημένοι στις πιο εξωτερικές περιγραφικότητες, αλλά πρέπει να ιχνηλατήσουμε τις όποιες λειτουργικές συνδέσεις με την καθημερινότητα ενός κοινωνικού περιγυρου που «τραβιέται» πότε από την Ανατολή και πότε από τη Δύση, πολιτικό αποτέλεσμα της λαϊκής και λόγιας παράδοσής μας από το 17ο αιώνα και ύστερα, όπως και του μεγέθους της εξάρτησης της χώρας μας. Χαρακτηριστικά, ο λαός μας θα τραγουδά στα πρώτα εκείνα χρόνια της απελευθέρωσης από τους Τούρκους: *«Πέντε πήχες φουστανέλα και θα σκάσουν τα καπέλα»*. Μια αντιπαράθεση που κράτησε για χρόνια και ο απόηχός της φτάνει μέχρι τις ημέρες μας, έχοντας ορατές επιδράσεις και στο ντόπιο Θέατρο Σκιών.

Αν ο πολιτισμός και η τέχνη είναι μια μορφή κοινωνικής συνείδησης, αυτός απαντάται στο σύνολο των δραστηριοτήτων μας, έχει παιδευτικό χαρακτήρα και διαμορφώνει την ποιότητα της ζωής μας. Έτσι, είναι αυτονόητη η παιδευτική ικανότητα του Καραγκιόζη, που οροθετείται, ως προς το περιεχόμενό της, από το λαϊκό και ταξικό του χαρακτήρα, αφού και σαν μορφή κοινωνικής συνείδησης, καθορίζεται από την οικονομική βάση της κοινωνίας, στα χρόνια της ανάπτυξης

Του Γιάννη Χατζή

του. Ένας σύγχρονος Καραγκιόζης, που θα ακουμπούσε στο χτες, θα αφουγκράζονταν το σήμερα και θα ονειρευόταν το αύριο, θα έπρεπε να αντισταθεί στον πολιτισμό της κονσέρβας και του προκάτ, την κυρίαρχη πολιτιστική άποψη και την αποκοπή του από τον κοινωνικό του ρόλο.

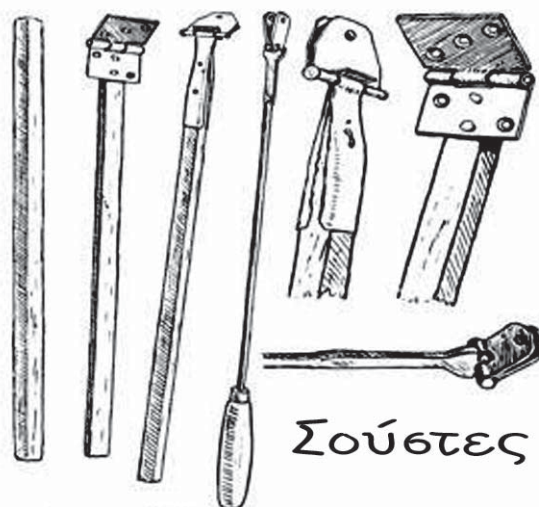
Σε αναζήτηση ύφους

Από τις δυο πρώτες δεκαετίες του περασμένου αιώνα, η προσπάθεια περάσματος από μια παραδοσιακή κοινωνία σε μια άλλη, με αστικά πρότυπα, αντανακλάται στον Καραγκιόζη. Από τη μια, οι παραδοσιακοί καραγκιοζοπαίχτες και, από την άλλη, οι εκσυγχρονιστές, με κύριους εκπροσώπους, τους Μόλλα, Μανωλόπουλο και Θεοδωρόπουλο και επιτρέψτε μου να συνυπολογίσω και τον Ευγένιο Σπαθάρη, στα ύστερα του Καραγκιόζη χρόνια.

Σε αυτή την αντιπαράθεση, θα συμβάλλουν το μέγλωμα των πόλεων και η αύξηση του πληθυσμού τους, η βελτίωση των συγκοινωνιών, τα λαϊκά αναγνώσματα, η εξάπλωση και η εκλαΐκευση του κινηματογράφου, το θέατρο και άλλα. Η πλοκή των έργων μετατίθεται από το χωριό στην πόλη. Ο Καραγκιόζης, τώρα, κινείται ολοένα και περισσότερο στους δρόμους και τις πλατείες μιας σύγχρονης πόλης, παρά στο χωριό και την ύπαιθρο. Τον «Αγαπητικό της βοσκοπούλας» και το «Γάμο του Καραγκιόζη» θα αντικαταστήσουν έργα σαν το «Αργοπορημένη μετάνοια» (Βάγγος) και «Η γλώσσα» (Παύλος Επτανήσιος). Την ηθογραφία και το νατουραλισμό αντικαθιστά, τώρα, ένας αστικός λαϊκός ρεαλισμός. Από εδώ και

μπρος, το ρεπερτόριο του Καραγκιόζη θα επηρεάζεται, περισσότερο, από την παρέμβαση του καραγκιοζοπαίχτη, παρά από την ομαδική δημιουργία. Η κοινωνική κριτική μεγαλώνει, αλλά παράλληλα εμφανίζονται και παραστάσεις, που στηρίζονται στον εντυπωσιασμό μιας κινηματογραφικής και μυθιστορηματικής πλοκής (Ρωμαίος και Ιουλία, Κόμης Μοντεχρήστος, Ταρζάν, Η συμμορία του Άσσου Καρό και τόσα άλλα). Ο κοινωνικός λόγος του Καραγκιόζη, το χιούμορ, η σάτιρα και το «ξεμπρόστεμα» των «μύριων όσων» δεινών που βιώνουμε, κόντραρονται με τις ηθικοπλαστικές τάσεις και τον εντυπωσιασμό. Αν και η ματιά των καραγκιοζοπαιχτών στις τάσεις αυτές, πióτερο από ένστικτο και καταγωγή, παραμένει λαϊκή, απηχεί σε σκούρο φόντο, τα αδιέξοδα που συσώρευσε η πλατιά διάδοση του κινηματογράφου, ο συντηρητισμός και οι επιδιώξεις της άρχουσας τάξης και η ανάγκη για επιβίωση.

Το περιεχόμενο των έργων επιδρά και στις τεχνικές απαιτήσεις μιας παράστασης. Το μέγεθος του μπερντέ μεγαλώνει, εφευρίσκεται ο **διπλός μπερντές**, που βοηθά στην εύκολη και γρήγορη αλλαγή σκηνικών, η **σούστα**,

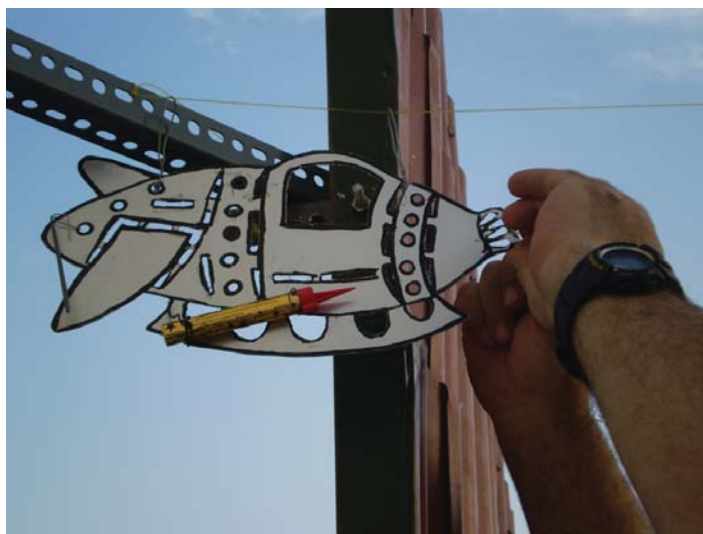

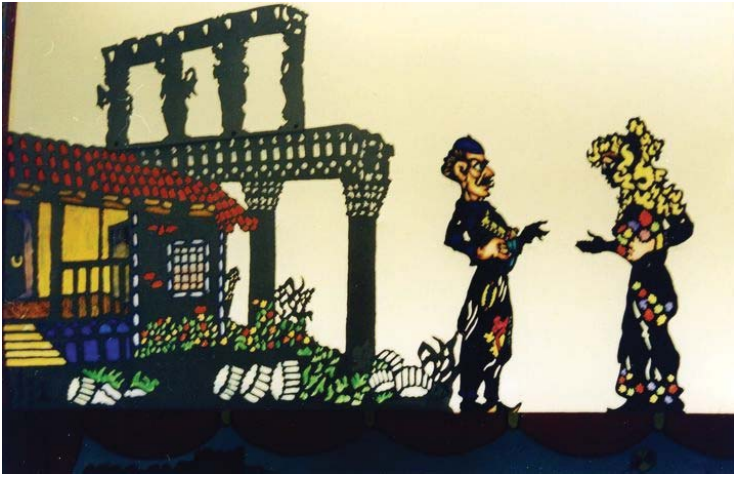
που επιτρέπει τη φιγούρα να γυρίζει. Παράλληλα, κοντά στις φιγούρες από χαρτόνι, γίνονται φιγούρες από **δέρμα** και **πλαστικό**. Ακόμη, σε μια προσπάθεια πιο ρεαλιστικής παρουσίασης, χρησιμοποιούνται διάφορα **τρυκ** («Από τη Γη στη Σελήνη», το κάπνισμα του Σταύρακα, η κηδεία των Εβραίων με τα αναμμένα κεριά). Αυτές οι εκσυγχρονιστικές προσπάθειες θα ενισχυθούν από τα προϊόντα της **σύγχρονης τεχνολογίας**, στον τομέα των **ηχητικών** και **ηλεκτρονικών**.

Όλοι αυτοί οι νεωτερισμοί

ενίσχυσαν αισθητικά την τέχνη, μεγάλωσαν την εμβέλεια αποδοχής της στις νεότερες γενιές και οδήγησαν το Θέατρο Σκιών στον 21ο αιώνα. Πράγματι, πόσο μακριά φαίνεται η εποχή του Μεσοπολέμου στην εικόνα και στον ήχο του μπερντέ του σήμερα!

Στο θεατρικό μικρόκοσμο του μπερντέ, από εδώ και εμπρός, ολοένα και περισσότερο, η έντεχνη παρέμβαση του караγκιόζοπαίχτη, η ευαισθησία και η αξιοσύνη του θα υπερτερούν της παραδοσιακής ομαδικής λειτουργίας. Η τάση αυτή του μπερντέ για έντεχνη δημιουργία, γρήγορα, θα ξεπεράσει τις αρχικές προθέσεις των οπαδών της και, συχνά, θα νοθεύει το περιεχόμενο του Θεάτρου Σκιών, από το λαϊκό στο λαϊκίστικο, με κινηματογραφικές και μυθιστορηματικές πλοκές, με ηθικές προτροπές για τα παιδιά. Σαν αποτέλεσμα, η αμεσότητα και η σύνδεση του θεάματος με το λαϊκό του κοινό, απ' όπου προέρχεται, νοθεύεται, απομακρύνεται. Προτροπές στα παιδιά, που δεν διέφεραν από εκείνες των κατηχητικών, ενοχλητικά ποντίκια, για να τα διώξουν τα παιδιά με ένα «ξεξεξεξε», και «**γέλιο για το γέλιο**». Το ενήλικο κοινό γυρίζει τις πλάτες στο θέαμα και ο Καραγκιόζης γίνεται ένα θέαμα μόνο για παιδιά, που και αυτά, με τη σειρά τους, με την ανάπτυξη του κινηματογράφου, της τηλεόρασης, των κόμικς και τόνων άλλων, θα βρискουν άλλες

μορφές διασκέδασης.

Θα περάσουν αρκετά χρόνια, για να βρει ο Καραγκιόζης την τιμητική θέση που του αξίζει και μαζί του η έντεχνη δημιουργία να μπει στο σωστό της δρόμο, χωρίς να εκλείπουν ακόμα φιλοδοξίες, όπου στο όνομα του εκσυγχρονισμού και της έντεχνης αποθέωσης, κάποιοι «λιμπίζονται» νέες «καταξιώσεις», **εντάσσοντας τον Καραγκιόζη στο συμφέρον** τους και όχι το συμφέρον τους στον Καραγκιόζη.

Από τη δεκαετία του 1960, διάφοροι καλλιτέχνες, μελετητές και το κοινό ξαναανακαλύπτουν τον Καραγκιόζη. Μαζί ο κοινωνικός λόγος και η κριτική, στο «σεντόνι», μεγαλώνουν και ο μπερντές γίνεται «ένας καθρέπτης, όπου η κοινωνία βλέπει τις ρυτίδες της».

Έχουμε, σίγουρα, μια ουσιαστική και λειτουργική αναβίωση του ελληνικού Θεάτρου Σκιών. Αφού, για χρόνια, ο Καραγκιόζης φάνταζε σαν ένα παιδικό θέαμα, προσελκύει, τώρα, το ενδιαφέρον ζωγράφων, κινηματογραφιστών, μελετητών. Γίνεται θέατρο, σινεμά, τηλεόραση, τραγούδι, όπερα, παραμύθι. Είναι σαν το ασχημόπαπο του παραμυθιού, που έγινε κύκνος. Από ό,τι φαίνεται, **ο Καραγκιόζης μας έγινε πολύτιμος!**

Κι όμως, στην πορεία όλης

αυτής της εκσυγχρονιστικής διεργασίας, και όχι σπάνια, ακούστηκαν απόψεις, που θέλουν το Θέατρο Σκιών ξεπερασμένο, άλλες σε μουσείο, κάποιες άλλες τον θέλουν φολκλόρ ή κάποιες άλλες ένα Θέατρο Σκιών, που θα δραματοποιεί παραμύθια, χωρίς την ύπαρξη του Καραγκιόζη, εκπίπτοντας, έτσι, την τέχνη του ντόπιου Θεάτρου Σκιών, σε ένα θέαμα **παιδικής ωφελιμιστικής διασκέδασης**. Κρατώντας την

εικόνα και αποδεσμεύοντας από το ήθος, το ύφος και το λόγο του θεάματος, καταξιωμένα και δοκιμασμένα, πια, μονοπωλιακά στοιχεία του. Πρόκειται για απόψεις σκόρπιες, αστήρικτες, που ανακυκλώνονται, βαρετά, από τους ίδιους ανθρώπους.

Σήμερα, η αξία και η λειτουργικότητα και προσφορά του Καραγκιόζη στα πολιτιστικά δρώμενα της Ελλάδας είναι, πια, καταξιωμένες. Η αντιπαράθεση μεταξύ παραδοσιακού και έντεχνου έχει πια κριθεί. Οι κοινωνικές, οικονομικές, πληθυσμιακές και χωροταξικές συνθήκες, τόσο στην Ελλάδα, όσο και παγκόσμια, δεν

ευνοούν την ομαδική, παραδοσιακή δημιουργία. Αυτή, πια, είναι το βήμα που, πάνω της, ακουμπάνε οι караγκιοζοπαίχτες, για να αφουγκραστούν «τα σημεία των καιρών».

Ο Καραγκιόζης του 21ου αιώνα δεν μπορεί να είναι ένα φολκλόρ θέαμα, μόνο για παιδιά. Σαν φιγούρα-σύμβολο, δεν μπορεί να ασφυκτιά, στα στενά όρια του μαχαλά και των κατοίκων του, πρέπει να πάρει πιο οικουμενικές διαστάσεις και να εκφράσει τη ζωή με τα προβλήματά της και, τελικά, **να αναδειχτεί σε ένα θέατρο επικαιρότητας**, που πολλά έχει να πει και να προσφέρει. Πρέπει να γίνει ένα βήμα, παραπάνω, από παραστάσεις, που για δεκαετίες επαναλαμβάνονται, με τον ίδιο ακριβώς τρόπο, χωρίς να έχουν πια να πουν τίποτα. Είμαι της γνώμης ότι κι αυτές, ακόμα, οι κλασικές παραστάσεις μπορούν και πρέπει να έχουν **μια νέα ερμηνεία**, περιεχόμενο και παρουσίαση. Γνώση και ικανότητα, γι' αυτό, υπάρχει στους νέους караγκιοζοπαίχτες, τόλμη χρειάζεται.

Στέλνοντας τον Καραγκιόζη στο φεγγάρι, κάνοντάς τον «ψηφίδα στο μωσαϊκό μιας οθόνης υπολογιστή» ή φορώντάς του παπούτσια, όπως ήθελε ο Γεώργιος Παπανδρέου, ο παππούς, δεν κάνουμε, σώνει και καλά, σύγχρονο θέατρο Σκιών. Είναι μια παρεξήγηση που, συχνά, γίνεται. Ο Καραγκιόζης είναι σύγχρονος, όχι από κάποια εξωτερικά ή περιστασιακά χαρακτηριστικά, αλλά γιατί ο λόγος και το ήθος του απηχούν σύγχρονους προβληματισμούς και όρους της δημόσιας κοινωνικής ζωής. Το μεγάλο πολιτιστικό ανάστημα του Καραγκιόζη, η προσαρμοστικότητά του και η πείρα των караγκιοζοπαίχτων, πρέπει να κάνουν την παράδοση δύναμη για ένα ζωντανό και επίκαιρο θέαμα, στο νέο αιώνα, και όχι εμπόδιο στην εξέλιξή του. Να χρησιμοποιήσουν τα οικεία λαϊκά χαρακτηριστικά της τέχνης, για να αναδείξουν τη ζωντάνια της. Να κάνουν το θέατρο Σκιών πολιτιστικό φορέα, με βήμα και λόγο χρήσιμο, στις ημέρες μας. Το ντόπιο θέατρο Σκιών έχει όλα τα φόντα, για να εκφράσει θεατρικά και με λαϊκό τρόπο, τη νεοελληνική πραγματικότητα και να αναδειχτεί σε ένα θέατρο μάχιμης επικαιρότητας.

Ακόμη, όλο και κάποιοι, κάθε τόσο, εκστασιάζονται, μπροστά στις όποιες

συνάφειες με το αρχαίο ελληνικό θέατρο, εκστασιάζονται μπροστά στον αρχαιοελληνισμό και φτάνουν, μέχρι να τον αντιπαραθέσουν με τον Ελληνισμό, φυσικά σε βάρος των πολιτιστικών διαδρομών του λαού μας και της πολιτιστικής του συνέχειας. Μια πράξη που, από τον καιρό του Όθωνα και όχι μόνο, παίχτηκε επικίνδυνα, πολλές φορές. Ένας μιμητικός θαυμασμός, πολύ κοντά στην προγονοπληξία, που δεν μπορεί να είναι ο τρόπος αντίληψης του σύγχρονου στοχασμού για την αρχαία θεατρική παράδοση, σε σχέση με το Θέατρο Σκιών. Ο Καραγκιόζης δεν μας είναι πολύτιμος, γιατί αφομοίωσε στοιχεία του αρχαίου θεάτρου, αλλά γιατί προσπαθεί να εκφράσει, θεατρικά και με λαϊκό τρόπο, σε μια διαρκή ζύμωση σύνθεσης και ανάλυσης, τη νεοελληνική πραγματικότητα, στην εξέλιξή της. **Πήρε ο Καραγκιόζης τα όνειρα, τα μεράκια, τα πάθια και τις ελπίδες του λαού μας, τις θυσίες, που έκανε για τη λευτεριά, και τα έκανε γέλιο, τα έκανε δάκρυ, τα έκανε θεατρικό λόγο. Ένα θέατρο από το λαό, με το λαό και για το λαό.**

Φορέας βαριάς πολιτιστικής κληρονομιάς ο Καραγκιόζης, αγωνιώδης, υπαρξιακή φωνή, με το τραγικό και σκωπτικό του χιούμορ, μας απευθύνει μια πανανθρώπινη έκκληση διαμαρτυρίας και την αιώνια πίστη του στον άνθρωπο και τα πεπρωμένα του. Ναι! Το ελληνικό λαϊκό Θέατρο Σκιών είναι μια μίμηση της ζωής μας, σπουδαία και τέλεια, και όχι μια φωτογραφική αναπαράσταση, μας χαρίζει μπόλικο υλικό για σκεπτικισμό και, πάντα, μας οδηγεί στην κάθαρση από τα τόσα παθήματά μας, σε μια διεργασία που συχνά έχει σουρεαλιστικές προεκτάσεις. Με την έννοια αυτή, η φιγούρα και ο λόγος του χάρτινου ήρωά μας είναι πρωτοποριακός και, κάθε άλλο, παρά παραδοσιακός.

Ο Καραγκιόζης με λόγο επίκαιρο, πολύ συχνά, πέρα από την εποχή του, λόγο εναντίωσης και ρήξης, ελευθερίας και αμφισβήτησης, για «όλα αυτά που γίνονται γι' αυτόν, χωρίς αυτόν», στις νέες συνθήκες, δεν μπορεί να παίξει ρόλο ανούσιο. Τα μπαλώματα του Καραγκιόζη, στα δύσκολα χρόνια που έρχονται, θα αποκτούν ολοένα μεγαλύτερο βήμα, λόγο και επικαιρότητα.

«Πράματα και θάματα», δηλαδή, που μπλέξανε τον Μεγαλέξανδρο με τον Κολοκοτρώνη, τα πέλαγα με των κλεφτών τα λημέρια, τους ανθρώπους με τα ξωτικά και τις νεράιδες, τις φωτιές του Άη-Γιάννη με του Νιόνιου την καντάδα, το σινιάρισμα του Μπαρμπαγιώργου με του Μορφονιού τα κοκορέματα. Το χτες με το σήμερα και το αύριο, το όνειρο με τον ξύπνιο, του γιασεμιού και των νυχτολούλουδων την ευωδιά με του αγιοκλήματος την ανάσα. Όλα σε νυχτιές «γεμάτες θάματα, σπαρμένες μάγια», όπως θα έλεγε και ο ποιητής. Αυτός είναι ο Καραγκιόζης και γι' αυτό, μας είναι πολύτιμος.

Σίγουρα, όλα αυτά βάζουν ερωτήματα που ζητάν μιαν απάντηση, δίπλα σε απαντήσεις, που βάζουν πολλά ερωτήματα.

Σε αναζήτηση ήθους

Σήμερα, στην Ελλάδα, στα χνάρια αυτής της τάσης, μια νέα γενιά караγκιοζοπαιχτών προσπαθεί να διορθώσει τα σφάλματα του παρελθόντος, να απαντήσει, με την ποιότητα της δουλειάς της, στις συκοφαντίες, να πει **όχι στην εμπορευματοποίηση της τέχνης** και τον πολιτισμό της κονσέρβας και να αποδώσει τον Καραγκιόζη, εκεί που πάντα ανήκε, στο λαό.

Οι караγκιοζοπαιχτες! Δώσανε το δικό τους αγώνα, ενάντια στην απαξίωση και, όχι σπάνια, τις διώξεις. Από τις

πλάτες τους, όπως και από την πλάτη του Καραγκιόζη, πέρασαν φτώχεια και διώξεις και πόλεμοι και στάθηκαν, καθένας με τον τρόπο του, ακλόνητοι. Ανάμεσα σε χρόνια και πεπρωμένα, με μια κασέλα φιγούρες στον ώμο στήσαν «το πτωχό τους σεντονάκι, τη λάμπα την τρελή», σε πόλεις και χωριά, τιμώντας το λαό μας και την τέχνη τους.

Θα φιλοσοφήσει ο καραγκιοζοπαίχτης **Φούλιας**, στη νουβέλα του Γιάννη Βλαχογιάννη, «Της τέχνης τα φαρμάκια»: **«Εγώ είμαι**

καραγκιοζοπαίχτης, δεν έχω μαγαζί άλλο από την παλιοκασέλα... Δεν έχω 'περάσπιση στην κοινωνία.... Η συντροφιά που με πιστηρίζει, είν' άψυχη, δεν μπορεί να με βοηθήσει... και το ξύλο το έφαγα όλο μοναχός μου! (Για λίγο έμεινε αμίλητος). Τι κάθομαι και λέω 'γω; Χωρίς αυτήν την συντροφιά βγάναμε εμείς το ψωμί μας; Το λοιπόν, η αλήθεια είναι πως την αγαπάω 'γω αυτή την παλιοσυντροφιά....». Με το δικό του, λαϊκό και γλαφυρό τρόπο, θα γράψει και ο **Βασιλαρός**: **«...φτώχεια εφέτος, όποιος ανοίγει τα βιβλία μου, όλο φτώχεια θα ιδεί γραμμένη»**, για να συμπληρώσει **«ζήτω η καλλιτεχνία»**.

Αυτοί ήταν οι καραγκιοζοπαίχτες και γι' αυτό, «τους πρέπει κάθε δόξα, τιμή και προσκύνηση».

Η συνταγή των νεωτερισμών και του πρωτοποριακού, όσο και αν φαίνεται παράξενο, είναι πολύ παλιά. Η ασυμβίβαστη φωνή του Καραγκιόζη θα απηχεί το νέο εξελισσόμενο πρόσωπο της χώρας μας, σκάβοντας μνήμες, γεμίζοντας ψυχούλες, κάνοντας την καλοκαιριάτικη νύχτα, μαζί με εμάς, να γείρει το κεφάλι, βρίσκοντας τον μπερντέ για προσκεφάλι, βλέποντας το δικό μας όνειρο, έτσι, όπως το ύφαναν, γενιές περίσσιες και «μάστοροι» της τέχνης μας καμπόσοι, σε μια σκυταλοδρομία παραδοσιακού και έντεχνου.

Ναι! Θα στήσουμε το δικό μας πανηγύρι, εκεί που πάλλουν η καρδιά κι η ανάγκη αυτής της χώρας. Θα καλέσουμε την πλατεία να αποποιηθεί το ρόλο του θεατή και να σύρει στον μπερντέ με τον Καραγκιόζη και την «τρελοπαρέα» του των σκιών, το δικό τους, συρτό, κυκλωτικό χορό, στο δρόμο του μέλλοντος, το δρόμο των αστεριών.

Αλήθεια, αυτός ο ξυπόλητος και μπαλωμένος φίλος από το παρελθόν, έχει πολύ μέλλον!

Σε αυτή την τάση, σε αυτούς τους δημιουργούς, επαφίεται η επιβίωση, η ελπίδα και η λειτουργικότητα του ελληνικού Θεάτρου Σκιών.

Ο Καραγκιόζης, η Ρωμισούνη, όλοι μας, έχουμε δικαίωμα στο όνειρο!

Γιάννης Χατζής, Σαλονίκη, 10-3-2014

Περί Σκιών

Πραγματοποιήθηκε, με επιτυχία, η ομιλία για τον νεοελληνικό και τον πατρινό Καραγκιόζη.

Η ομιλία-διάλεξη είχε τον τίτλο: "Η τέχνη του Θεάτρου Σκιών από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα: Το νεοελληνικό Θέατρο Σκιών και ο πατρινός Καραγκιόζης".

Προσκεκλημένος ομιλητής ο κ.

Θωμάς Αθ. Αγραφιώτης, Δρ. παιδαγωγικής-καραγκιοζοπαίχτης-συγγραφέας.

Ο ομιλητής κέντρισε το ενδιαφέρον των παρευρισκομένων με το πλούσιο οπτικοακουστικό υλικό που παρουσίασε, με έμφαση στην ιστορία του νεοελληνικού (και ειδικότερα του πατρινού) Καραγκιόζη.

Το εκλεκτό κοινό παρακολουθούσε, με αμείωτο ενδιαφέρον,

και διακρίθηκε για την ποιότητά του. Συμμετείχε, ενεργά, και μετά την εκδήλωση, καθώς ακολούθησε γόνιμος διάλογος για τη λαϊκή τέχνη. Τη συζήτηση συντόνισε ο, βοηθός και γιος του καραγκιοζοπαίχτη Χρήστου Πατρινού, περιβαλλοντολόγος Διονύσης Μαμάσης (Πατρινός).

Ήταν η πρώτη ομιλία, με στόχο την ενημέρωση του κοινού της πόλης για την ανάδειξη του νεοελληνικού Θεάτρου Σκιών. Θα ακολουθήσουν και άλλες ομιλίες-εισηγήσεις και θα παραβρεθούν στο "Περί Σκιών" καραγκιοζοπαίχτες, καταξιωμένοι σκηνοθέτες, ηθοποιοί, καλλιτέχνες, ερευνητές-καθηγητές πανεπιστημιακών ιδρυμάτων, εκπαιδευτικοί, που έχουν ασχοληθεί στενά με τον ξυπόλυτο ήρωα και το Θέατρο Σκιών.

Θέμα:
Κατασκευή
φιγούρας
σε πλαστικό
ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ
(προτελευταίο
εργαστήριο για
φέτος)

Απαγορεύτηκαν τα θεάματα στα σχολεία;

Ύστερα από καταγγελίες, για προβλήματα στην οργάνωση παραστάσεων μελών μας στην Πελοπόννησο, ο Πρόεδρος του Σωματείου ερεύνησε το θέμα και, μετά από πολλά τηλέφωνα, καταλήξαμε στο ότι έχει σταλεί κάποια εγκύκλιος (κυρίως) από το γραφείο Περιφερειακής Διεύθυνσης Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Πελοποννήσου, η οποία **ΑΠΟΤΡΕΠΕΙ** την πραγματοποίηση παραστάσεων Θεάτρου Σκιών, στα σχολεία της δικαιοδοσίας του.

Παρά την παράκληση του Σωματείου μας, να αναμορφώσει το προαναφερόμενο γραφείο τη σχετική εγκύκλιο, ώστε να βοηθήσουν ένα παραδοσιακό επάγγελμα, που υποφέρει, πέραν των άλλων και

λόγω κρίσης, η εν λόγω διεύθυνση αδιαφόρησε, όχι μόνο να απαντήσει στο αίτημα ενός Πανελληνίου Φορέα, αλλά και να μας κοινοποιήσει αυτή την εγκύκλιο, για να γνωρίζουμε, επακριβώς, τι αναφέρει και να ενεργήσουμε, νομίμως.

Κατόπιν αυτού, ο Πρόεδρος απέστειλε e-mail στο Υπουργείο Παιδείας και, κατόπιν, επικοινωνήσαμε και τηλεφωνικά, με το αρμόδιο γραφείο, από όπου, έλαβε την παρακάτω απάντηση:

«Υπεγράφη στις **24-03-2014** και θα σταλεί στα σχολεία, μέσω των Διευθύνσεων Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης, νέα εγκύκλιος (**44124 /Γ7**), που τονίζει ότι: "Σχετικά με την παρακολούθηση θεαμάτων από μαθητές εντός του σχολικού ωραρίου, σας ενημερώνουμε ότι, κατά το σχολικό έτος 2013-2014 και προκειμένου να διευκολυνθούν οι εκπαιδευτικοί στην απόφαση επιλογής θεάματος, αναρτάται στην ιστοσελίδα του Υ.ΠΑΙ.Θ. κατάλογος θεαμάτων, ο οποίος περιλαμβάνει πληροφορίες για παραστάσεις θεάτρου, κουκλοθεάτρου και Θεάτρου Σκιών, ανευρίσκεται δε με την επιλογή του σχετικού εικονιδίου (ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΘΕΑΜΑΤΩΝ 2013-2014), που υπάρχει στο αριστερό τμήμα της αρχικής σελίδας της Δικτυακής Εκπαιδευτικής Πύλης του Υ.ΠΑΙ.Θ.: **www.e-yliko.gr**".»

Όλη η εγκύκλιος κοινοποιήθηκε ήδη από τον Πρόεδρο, μέσω e-mail, στους караγκιοζοπαίχτες-μέλη του Σωματείου μας.

**Ο ΕΟΡΤΑΣΜΟΣ
ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΑΣ
ΜΕΡΑΣ ΘΕΑΤΡΟΥ
ΣΚΙΩΝ
ΣΤΟ 6/Θ
ΔΗΜΟΤΙΚΟ
ΣΧΟΛΕΙΟ
ΚΑΒΑΣΙΛΑ ΗΛΕΙΑΣ**

Το 6/θ Δημοτικό Σχολείο Καβάσιλα Ηλείας συμμετέχει, για τρίτη συνεχόμενη χρονιά, στους εορτασμούς της Παγκόσμιας Μέρας Θεάτρου Σκιών, την Παρασκευή 28 Μαρτίου 2014, με τη συμμετοχή του ντόπιου караγκιοζοπαίχτη κ. **Γιάννη Πρωτοψάλτη**, ο οποίος θα παρουσιάσει την επίκαιρη ηρωική παράσταση: **«Η μάχη του Θεόδωρου Κολοκοτρώνη στα Δερβενάκια»**. Πρόκειται για ένα έργο που ανήκει στην κατηγορία των ηρωικών παραστάσεων του νεοελληνικού Θεάτρου Σκιών και, εκτός των άλλων, παρουσιάζεται και με την ευκαιρία της εθνικής επετείου της 25ης Μαρτίου. Είχε προηγηθεί στο σχολείο μας, κατά τα προηγούμενα χρόνια, η παρουσίαση των έργων: «Ο Καραγκιόζης στο φεγγάρι» και «Ο Μέγας Αλέξανδρος και το καταραμένο φίδι» και πάλι από τον κ. Πρωτοψάλτη.

Η Παγκόσμια Μέρα Θεάτρου Σκιών θεσπίστηκε το έτος 2008 από το Πανελλήνιο Σωματείο Θεάτρου Σκιών (έτος ίδρύσεως 1925) και από τον πρόεδρό του, τον караγκιοζοπαίχτη κ. Πάνο Καπετανίδη. Η επιλογή της ημέρας αυτής δεν είναι τυχαία, καθώς ακολουθεί την Παγκόσμια Μέρα Θεάτρου (στις 27/3) και βρίσκεται πολύ κοντά και στην εθνική γιορτή για την κήρυξη της Επανάστασης του 1821. Το 6/θ Δημοτικό Σχολείο Καβάσιλα γιόρτασε, για πρώτη φορά, την ημέρα αυτή, το 2012, παράλληλα με τη βράβευση και την απονομή τιμητικής πλακέτας στον ντόπιο караγκιοζοπαίχτη κ. Γιάννη Πρωτοψάλτη, έναν από τους πέντε εναπομείναντες, προπολεμικά γεννημένους, Έλληνες караγκιοζοπαίχτες, για την προσφορά του στην τέχνη των σκιών. Πέρσι, η Παγκόσμια Μέρα Θεάτρου Σκιών συνοδεύτηκε και από τη βιβλιοπαρουσίαση του βιβλίου «Ο караγκιοζοπαίχτης Γιάννης Πρωτοψάλτης από τα Καβάσιλα Ηλείας», μιας αυτοέκδοσης, η οποία πραγματοποιήθηκε μέσα από την εξασφάλιση χορηγιών και την πρωτοβουλία του 6/θ Δημοτικού Σχολείου Καβάσιλα.

Κατά τη φετινή και τρίτη συνεχόμενη συμμετοχή του σχολείου μας στους εορτασμούς της Παγκόσμιας Μέρας Θεάτρου Σκιών, έχουμε την τιμή να φιλοξενούμε, στην εκδήλωσή μας, την επίκουρη καθηγήτρια του Τμήματος Θεατρικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Πατρών, κα Ιωάννα Παπαγεωργίου, η οποία διδάσκει το μάθημα του Θεάτρου Σκιών στο Πανεπιστήμιο και η οποία θα προλογίσει την παράσταση, αναφερόμενη στα ηρωικά έργα του Καραγκιόζη, στο ρεπερτόριο του κ. Πρωτοψάλτη και στην υπόθεση του έργου που θα παρουσιάσει, φέτος, ο καλλιτέχνης.

Με τη λογική του... Καραγκιόζη

Του Κωνσταντίνου Τσιαγά

Το μυαλό του λαϊκού μας ήρωα χρησιμοποίησε ο αρθρογράφος της «Καθημερινής», Ανδρέας Δρυμιώτης, σε άρθρο του σχετικά με το ελληνικό χρέος, τη βιωσιμότητά του αλλά και τη διαχείριση της κρίσης, από τα ελληνικά πολιτικά κόμματα.

«Τα παλιά μου χρέη τα ξεχνώ και τα καινούργια τα αφήνω να παλιώσουν και πάλι τα ξεχνώ». Τάδε έφη ο Καραγκιόζης, ο οποίος κάλλιστα θα μπορούσε να είναι εκπρόσωπος πολλών από τα κόμματα που υπάρχουν ή δημιουργούνται, τη σήμερον ημέρα, εις την Ελληνική Πολιτική Σκηνή.

Η διαφορά των κομμάτων από τον ειλικρινέστατο Καραγκιόζη, είναι ότι οι πολιτικοί προσπαθούν να πουν το ίδιο πράγμα με «έξυπνο» και «φιλοσοφημένο» πολιτικό λόγο», αναφέρει, χαρακτηριστικά, ξεκινώντας το άρθρο του. Κατόπιν, ο κύριος Δρυμιώτης αναλύει τη θέση του κάθε πολιτικού κόμματος, σχετικά με το χρέος, τους λόγους που οδήγησαν στο χρέος, αλλά και τις προτάσεις της κάθε παράταξης για την αντιμετώπιση της κρίσης.

Τελειώνοντας, ο αρθρογράφος συνοψίζει: «Στην Ελλάδα, ο Καραγκιόζης, ως λαϊκός ήρωας, εκπροσωπεί το φτωχό, εξαθλιωμένο, πονηρό Έλληνα, στο περιβάλλον της Τουρκοκρατίας. Αν στη θέση της Τουρκοκρατίας, βάλουμε την Ευρωπαϊκή Ένωση, νομίζω ότι θα έχουμε τη σημερινή εκδοχή του λαϊκού ήρωα, που πολλοί (πολιτικοί και όχι μόνον) θέλουν να μας κάνουν να του μοιάσουμε».

Ωστόσο, ο λαϊκός μας ήρωας βρίσκεται, πάντοτε, με σφιγμένο το ζωνάρι, συμβολίζοντας τον Έλληνα, που πάντοτε ανταπεξέρχεται στις δυσκολίες που περνά. Εξάλλου, όπως έλεγε και ο μεγάλος δάσκαλος Ευγένιος Σπαθάρης, «Ο Έλληνας πάντα κοιμάται νηστικός, αυτό είναι το νόημα της φράσης “θα φάμε, θα πιούμε και νηστικοί θα κοιμηθούμε”».

Ο λαός μας καλείται να ζήσει, πλέον, μέσα στην κρίση, αρκεί να αγωνιστεί για όσα επιθυμεί. «Μην περιμένεις πια να σας ψηφίσουμε, μην περιμένεις πια... χρεοκοπήσαμε» (<https://www.youtube.com/watch?v=KV9fp6SWVo0>), τραγουδά ο πρόεδρος του Σωματίου μας, Πάνος Καπετανίδης, και μακάρι αυτό το σατιρικό τραγουδάκι να αποτελέσει αφορμή για σκέψη και για δράση, ενόψει της κρίσης, που βιώνει η κοινωνία μας, τα τελευταία χρόνια.

Ο Καραγκιόζης και ο Χατζηαβάτης αποτελούν τις δυο όψεις του Έλληνα (επαναστάτης, αυθόρμητος- συμβιβασμένος, λογικός) οπότε καλό θα ήταν, σύντομα, από τον Χατζηαβάτη να περάσουμε στον... Καραγκιόζη!

Τα παρασκήνια μιας παράστασης

Βασισμένο σε εργασία του Ορφέα Καλλιντζή, με θέμα: «Μια έρευνα του διαρθρωτικού ελέγχου και αντιδράσεις που προκαλεί σε μια οργάνωση», στα πλαίσια των σπουδών του ως φοιτητής οικονομικών στο πανεπιστήμιο του Durham, στο Ηνωμένο Βασίλειο.

Μέρος Α΄

Ως παράδειγμα οργάνωσης, θα εξεταστεί η μη κερδοσκοπική εταιρεία «Θέατρο των Σκιών», η οποία ιδρύθηκε, το 1992, από τον Πάνο Καπετανίδη. Η εταιρεία αποτελείται από τον ιδρυτή και ιδιοκτήτη της, Πάνο Καπετανίδη, από έναν μόνιμο και έμμισθο βοηθό, ο οποίος και φέρει το μεγαλύτερο μέρος της ευθύνης, και από έναν ή περισσότερους επιπλέον βοηθούς, οι οποίοι συμμετέχουν εθελοντικά, περιστασιακά και ανάλογα με τις ανάγκες της εκάστοτε παράστασης. Συνήθως, οι βοηθοί έχουν ταυτόχρονα και την ιδιότητα του καραγκιοζοπαίχτη (σε επαγγελματική ή ερασιτεχνική βάση).

Μέσω της συμμετοχής μου, σε ορισμένες παραστάσεις, ως βοηθός, κυρίως το καλοκαίρι του 2013, έχω παρατηρήσει τον τρόπο με τον οποίο λειτουργεί το «Θέατρο των Σκιών», συμπεριλαμβανομένων και των σχέσεων μεταξύ των μελών του. Για την πληρέστερη κατανόηση ορισμένων πτυχών της λειτουργίας του «Θεάτρου», πήρα συνέντευξη από τον Πάνο Καπετανίδη. Λόγω του μικρού μεγέθους της οργάνωσης, των χαλαρών έως ανύπαρκτων ορίων του ποιος εντάσσεται σε αυτήν, καθώς και του τρόπου λειτουργίας της, άλλες μορφές έρευνας (π.χ., ερωτηματολόγια, μελέτη εγγράφων) κρίθηκαν περιττές.

Οι λειτουργίες της εταιρείας μπορούν να διαχωριστούν σε τρεις κατηγορίες. Αυτές είναι: α) εργασίες πριν και μετά την παράσταση (για λόγους συντομίας, εφεξής, θα αναφέρονται ως «περιφερειακές εργασίες»), που περιλαμβάνουν το στήσιμο της σκηνής· β) η καθεαυτή παράσταση, η οποία περιλαμβάνει, κατά κύριο λόγο, την εκφορά των διαλόγων (η οποία γίνεται μόνο από τον καραγκιοζοπαίχτη), το χειρισμό των φιγούρων και τη δημιουργία ηχητικών και φωτιστικών εφέ· και γ) διοικητικές εργασίες, κυρίως το «κλείσιμο» παραστάσεων. Καθώς οι διοικητικές εργασίες εκτελούνται αποκλειστικά από τον Πάνο Καπετανίδη, θεωρούνται εκτός του θέματος της εργασίας και, ως εκ τούτου, δεν θα εξεταστούν.

Δεν υπάρχει, στην οργάνωση αυτή, η έννοια

της εκπαίδευσης, καθώς όλες οι εργασίες που συνθέτουν τις λειτουργίες της, μαθαίνονται, μέσω της παρατήρησης και εξάσκησης (εμπειρικά). Ωστόσο, δίνονται, όταν χρειαστούν συμβουλές, που αφορούν κάποια συγκεκριμένη ενέργεια.

Η κύρια διαφορά μεταξύ των περιφερειακών εργασιών και της παράστασης είναι ότι οι περιφερειακές εργασίες μπορούν να πραγματοποιηθούν χαλαρά και χωρίς πίεση χρόνου, με την προϋπόθεση, μέχρι κάποια ορισμένη ώρα, να έχουν ολοκληρωθεί.

Αντίθετα, στην παράσταση, όλα πρέπει να γίνουν με συγκεκριμένο τρόπο, σε μια συγκεκριμένη χρονική στιγμή, ενώ ακόμα και η καθυστέρηση λίγων δευτερολέπτων μπορεί να θεωρηθεί σημαντικό λάθος. Έτσι, η επισκόπηση και ο έλεγχος από τον караγκιοζοπαίχτη, (ενώ συμβαίνουν ελάχιστα έως καθόλου στις περιφερειακές εργασίες), είναι διαρκείς κατά τη διάρκεια της παράστασης. Καθώς, φυσικά, η παράσταση είναι ζωντανή (δηλαδή χωρίς πλέμπακ), δεν υπάρχει τρόπος να διορθωθεί, εκ των υστέρων, ένα λάθος. Επιπλέον, δεν είναι πρακτικό να δίνονται λεκτικές οδηγίες, προς τους βοηθούς· μόνο σε εξαιρετικές περιστάσεις, ο караγκιοζοπαίχτης κλείνει το μικρόφωνο και δίνει μια βιαστική νύξη. Έτσι, κατά τη διάρκεια της παράστασης, ο караγκιοζοπαίχτης χρησιμοποιεί μη λεκτικούς τρόπους επικοινωνίας με τους βοηθούς, είτε χειρονομίες, οι οποίες είναι εύκολα κατανοητές, είτε με εκφράσεις των ματιών. Αυτός ο τρόπος επικοινωνίας είναι δυσκολότερος και απευθύνεται, κυρίως, προς τον εκάστοτε μόνιμο βοηθό. Επίσης, μπορεί να ενημερώνει τους βοηθούς, πριν την παράσταση, για κάποιους ιδιαίτερους χειρισμούς που απαιτεί το έργο, κυρίως, όταν αυτό παρουσιάζεται για πρώτη φορά ή αν είναι περισσότερο απαιτητικό. Ενώ η παράσταση, φαινομενικά, είναι προϊόν ομαδικής εργασίας, στην πραγματικότητα, το αποτέλεσμα καθορίζεται εξολοκλήρου από τον караγκιοζοπαίχτη. Ενώ ο караγκιοζοπαίχτης μπορεί να αυτοσχεδιάσει, ελεύθερα, την ώρα της παράστασης, οι βοηθοί δεν συνεισφέρουν τις δικές τους ιδέες στην παράσταση. Λαμβάνοντας υπόψη αυτές τις παρατηρήσεις, είναι ευνόητο ότι οι περιφερειακές εργασίες και η ίδια η παράσταση αντιμετωπίζονται, με εντελώς διαφορετικό τρόπο.

Οι περιφερειακές εργασίες, συνήθως, γίνονται με χαλαρό και «παρεϊστικό» τρόπο και δεν υπάρχει οριοθέτηση μεταξύ του караγκιοζοπαίχτη και των βοηθών του. Αντίθετα, την ώρα της παράστασης, επικρατεί περισσότερη ένταση, ο караγκιοζοπαίχτης είναι ανώτατος και υπάρχει ξεκάθαρος διαχωρισμός, μεταξύ

εκείνου και των βοηθών του.

Εξετάζοντας τη διάρθρωση της οργάνωσης, σύμφωνα με την κατηγοριοποίηση των T. Burns και G.M. Stalker, που ανέπτυξαν στα τέλη της δεκαετίας του 1950, βλέπουμε μια «οργανική» οργάνωση, με ορισμένες μικρές διαφορές. Μια οργάνωση θεωρείται οργανική, όταν οι συμμετέχοντες ή οι εργαζόμενοι έχουν ίσα επίπεδα, χωρίς περιγραφές των θέσεων εργασίας, και η επικοινωνία σχηματίζει ένα κομβικό δίκτυο. Μια οργανική οργάνωση χαρακτηρίζεται από την έλλειψη άκαμπτων διαδικασιών και μπορεί να αντιδράσει γρήγορα και εύκολα στις αλλαγές του περιβάλλοντος, έτσι ώστε να προσαρμόζεται εύκολα σε αυτές. Η αδυναμία του μοντέλου είναι ότι απαιτεί συνεργασία και συνεχή προσαρμογή από όλα τα μέλη. Σύμφωνα με την DA Morand, μια οργανική οργάνωση είναι ένα ρευστό και ευέλικτο δίκτυο πολυτάλαντων ατόμων, που εκτελούν ποικιλία καθηκόντων. Στις περιφερειακές εργασίες, δεν υπάρχει διάκριση μεταξύ καραγκιοζοπαίχτη-βοηθών, ωστόσο αυτή η διάκριση είναι εμφανέστατη, κατά τη διάρκεια της παράστασης. Ενώ, θεωρητικά, οι βοηθοί είναι ίσοι, στην πραγματικότητα, υπάρχει μια άτυπη αλλά ξεκάθαρη ιεραρχία, ανάλογα με την εμπειρία, που έχει ο κάθε βοηθός. Οι εμπειρότεροι βοηθοί συνεισφέρουν, περισσότερο, σε πιο απαιτητικές παραστάσεις ή σκηνές, ενώ, σε ευκολότερες, συνήθως αναλαμβάνουν οι λιγότερο έμπειροι βοηθοί. Ένας τρόπος με τον οποίο φαίνεται αυτή η διάκριση είναι ότι, όταν ο καραγκιοζοπαίχτης δίνει οδηγίες για κάποια απαιτητική σκηνή του έργου, τις δίνει στους πιο έμπειρους βοηθούς, χωρίς να υπολογίζει στη συνεισφορά των λιγότερο έμπειρων. Φυσικά, αυτές οι διακρίσεις είναι σχετικές, καθώς η «θέση» ενός βοηθού εξαρτάται από τους υπόλοιπους βοηθούς, που είναι παρόντες, στην εκάστοτε παράσταση, και αναλόγως της «θέσης» του μεταβάλλονται η συμπεριφορά του, αλλά και οι απαιτήσεις του καραγκιοζοπαίχτη από αυτόν. Καθώς αυτές οι διακρίσεις είναι άτυπες και μεταβαλλόμενες, και με δεδομένο ότι όλοι οι βοηθοί, εντέλει, έχουν τα ίδια καθήκοντα, δεν μπορούν να θεωρηθούν δείγμα ιεραρχίας με την πλήρη έννοια του όρου.

Η εποπτεία είναι ελάχιστη κατά την εκτέλεση των περιφερειακών εργασιών, ενώ, αντίθετα, είναι συνεχής κατά τη διάρκεια της παράστασης. Η φύση του Θεάτρου Σκιών (άρα, και της εταιρείας) είναι τέτοια που δίδεται έμφαση στην παρουσίαση συγκεκριμένου αποτελέσματος. Οι ενέργειες που απαιτούνται, έτσι ώστε να παρουσιαστεί το απαιτούμενο αποτέλεσμα, συνήθως, γίνονται αυτόματα. Μέχρι να γίνει κάποιος βοηθός, έχει παρακολουθήσει αρκετές παραστάσεις, και έτσι, ξέρει, σε γενικές γραμμές, τι απαιτεί ο ρόλος του. Στις περισσότερες περιπτώσεις, δίνονται συμβουλές μόνο σε περίπτωση λάθους.

Η κάθε παράσταση θεωρείται προϊόν του

καραγκιοζοπαίχτη, όντας προσωπικό δημιούργημα, με εξαίρεση μόνο τη σωματική διάσταση, όπου υπάρχει η συνεισφορά των βοηθών. Έχει ενδιαφέρον να εξετάσουμε το βαθμό, στον οποίο οι βοηθοί συνεισφέρουν στην παράσταση. Σε κάθε περίπτωση, η πιθανή συνεισφορά θα αφορά επόμενες παραστάσεις

και όχι την ίδια. Είναι, δηλαδή, αδιανόητο να μεταβληθεί από τους βοηθούς μια παράσταση, καθώς παίζεται. Προτάσεις, όσον αφορά στοιχεία της παράστασης, ενώ επεξεργάζονται, δίνονται σπάνια και, σχεδόν ποτέ, δεν εφαρμόζονται. Ο Πάνος Καπετανίδης μου είπε: «Επειδή ό,τι παίζω είναι ψαγμένο πολύ, συνήθως οι υποδείξεις από τους βοηθούς είναι ελάχιστες». Ωστόσο, οι μη λεκτικές αντιδράσεις λαμβάνονται υπόψη: «Όταν προσθέτω κάτι νέο, βλέπω πρώτα το βλέμμα, την αποδοχή από το βοηθό. Αν δεν δω γκριμάτσα αποδοχής, την επόμενη φορά αφαιρώ την προσθήκη, που έβαλα». Αυτά τα σχόλια ενισχύουν την άποψη ότι, ενώ οι βοηθοί μπορεί να συνεισφέρουν, εντέλει, η παράσταση είναι προϊόν του караγκιοζοπαίχτη.

Έπεται συνέχεια

**Ο μοναδικός οικονομικός πόρος του Σωματείου μας
είναι οι συνδρομές των μελών**

Γίνε μέλος του Σωματείου,

κάνοντας ηλεκτρονική αίτηση στο

<http://www.karagkiozis.com/somateio/>

Μπορείτε ακόμα να κάνετε κατάθεση

για οικονομική στήριξη

στον λογαριασμό του Σωματείου μας,

τράπεζα Eurobank, αριθμός λογαριασμού:

0026.0062.17.0200632294

IBAN: GR0802600620000170200632294

Των Άρη Μηλιώνη και Θωμά Αθ. Αγραφιώτη**«Οι πλάκες του Βασίλαρου στον καφετζή της Γουριάς»**

Δύο χωριανοί, που θέλανε, μέσω του Καραγκιόζη, να πειράξουνε τον Φιλημέγκα, δηλαδή τον καφετζή του χωριού μου, στο καφενείο του οποίου έπαιζε, πάντοτε, ο Βασίλαρος, πιάσανε τον Βασίλαρο και του είπαν: *«Όταν βγάλεις τον Μπαρμπαγιώργο με τον Βεληγκέκα, στον καυγά, για να τσακωθούνε μεταξύ τους, θα αφήσεις τον Βεληγκέκα να βαράει, συνέχεια, τον Μπαρμπαγιώργο»*. Ο Φιλημέγκας, επειδή ήταν πατριώτης και κατά των Τούρκων, όταν είδε τη σκηνή αυτή με τον Μπαρμπαγιώργο να τις τρώει από τον Βεληγκέκα, φώναξε στον Βασίλαρο, βρίζοντας: *«Τι κάνεις, εκεί, μωρέ π...στη;»* και, τότε, έγινε ο χαμός. Όλοι ήτανε μέσα στο κόλπο και χειροκροτάγανε τον Φιλημέγκα, που έβαλε τις φωνές και είπε αυτό το πράγμα, φτιάχνοντας αυτό το σκηνικό. Να προσθέσω, επίσης, και ότι πολλοί караγκιοζοπαίχτες που πηγαίνανε στην Ρούμελη, εκείνα τα χρόνια, προσπαθούσανε να έχουν ζωντανή μουσική. Ένας από αυτούς ήτανε, φυσικά, και ο Βασίλαρος με τον μπάρμπα μου, τον Καμπάνα, να παίζει βιολί, τον Παναγιώτη τον Δημητρίου να παίζει σαντούρι και τον πατριό μου, τον Κάρολο, να παίζει κιθάρα. Με αυτήν την ορχήστρα, έπαιζε ο Βασίλαρος στο χωριό μου, όπως έπαιζα και εγώ, για λογαριασμό του Γιάνναρου, στην ορχήστρα του, στην Πάτρα.

«Ο Αριστείδης Μόσχος στο πανηγύρι της Γουριάς»

Στο πανηγύρι του χωριού μου, που ήταν το μεγάλο γεγονός της χρονιάς, στις 28 και 29 Αυγούστου, του Αγίου Ιωάννου, το έτος 1961, είχαν έρθει πάρα πολύ μεγάλα ονόματα: Ο Βασίλης ο Σαλέας, ο Τάκης ο Καρναβάς, τον οποίο, όπως ξαναείπα, δεν έλαχε να τον φέρουμε, ξανά, ποτέ, κατά τα μεταγενέστερα χρόνια, ο Αριστείδης ο Μόσχος, που τον φωνάζανε «Φουσκομπούκα», ο Λευτέρης ο Ζέρβας και άλλοι μουσικοί. Δεν περιγράφεται το τι έγινε, τότε, εκείνη τη χρονιά. Αφού τελείωσε το πανηγύρι και καθίσανε οι μουσικοί να φάνε, ο Αριστείδης ο Μόσχος εξέφρασε ένα παράπονο. Είπε πώς γίνεται σε ένα τέτοιο χωριό να μην του ζητήσουν να κάνει ένα σόλο. Τότε, πετάχτηκε ο πατέρας του Νώντα του Καπώνη, ο Γιώργος Καπώνης, και είπε στον Μόσχο: *«Μωρέ παιδί μου! Τους είχατε παλαβώσει με το παίξιμό σας! Τους είχατε τρελάνει! Ποιος είχε μυαλό για σόλο; Όλοι προσπαθούσαν*

Γιώργος Τζαμούλιας

να βρουν σειρά, για να χορέψουν». Αυτό μου το αφηγήθηκε ο Σωτήρης ο Χριστοδούλου, 86 ετών σήμερα, ο οποίος βοηθούσε τους Καπώνηδες στο πανηγύρι.

«Γιώργος Παπασιδέρης: "Να 'ταν τα νιάτα δυο φορές"»

Είχα το μόνιμο συγκρότημα με τους Βερραίους, όταν φέραμε τον Γιώργο τον Παπασιδέρη, στο Σανταμέρι Αχαΐας, στις 5 και 6 Σεπτέμβρη, στο πανηγύρι, που γινόταν στην πλατεία του χωριού. Ο Παπασιδέρης, τότε, ήταν, πλέον, αρκετά μεγάλος σε ηλικία. Επήρε μια ψιχάλα και μας έκανε ζημιά, καθώς θυμάμαι. Όταν τον ρώτησε ο Νίκος ο Βέρρας, πότε μαγνητοφώνησε το τραγούδι «Να 'ταν τα νιάτα δυο φορές», μας είπε ότι το είχε μαγνητοφωνήσει σε ηλικία 37 ετών. Μας αποκάλυψε, επίσης, ότι είχε και κάποιο πρόβλημα με την καρδιά του, που τον ανάγκασε να βάλει βηματοδότη. Ο Παπασιδέρης είναι ο πατριάρχης στο δημοτικό τραγούδι!

«Οι εποχές αλλάζουν»

Κατά τη διάρκεια της δικτατορίας, δεν γινόσαντε καυγάδες στα πανηγύρια. Δεν κόταγε ο καθένας να κάνει οτιδήποτε. Η αστυνομία ήταν, τότε, στα πανηγύρια, πανταχού παρούσα. Κάθε πανηγύρι είχε αστυνομία. Τώρα, πού να δεις αστυνομία στα πανηγύρια! Δεν πάει κανείς. Ενώ θα έπρεπε να υπάρχει αστυνομία. Πριν το 1967, στα πανηγύρια, γινόσαντε τρομερές φασαρίες. Μετά από το 1967, όμως, υπήρχε αστυνόμευση, για να επιβάλλει την τάξη, όχι μόνο για πολιτικούς λόγους, με τα τραγούδια πολιτικού περιεχομένου δηλαδή, όπως, π.χ., με το «Γρίβαμ', σε θέλει ο βασιλιάς», αλλά και για αστυνόμευση, γενικότερα. Θυμάμαι, μάλιστα, ότι, στα 1978, μετά από τη χούντα δηλαδή, παίζαμε αντάρτικα τραγούδια με τον Μπάμπη τον Γκολέ, στην «**Ανδρομέδα**», τραγούδια που τα ήθελε ο κόσμος. Και πήγαινε η ασφάλεια, κυνήγαγε τα παιδιά έξω από το μαγαζί και γινόσαντε και μηνύσεις στο μαγαζί. Αφού τα τραγούδια αυτά, είχαν γραμμοφωνηθεί και τα είχε επιτρέψει το κράτος, γιατί να κυνηγάνε το φοιτητή; Αυτό ήταν το μεγάλο λάθος! Και μάλιστα, κατά τη διάρκεια της Μεταπολίτευσης! Μολονότι, μετά το 1974, είχαν αλλάξει τα ήθη...

«Στα σκυλομάγαζα»

Εκείνη την εποχή, έπαιζα σε πανηγύρια, σε γάμους, σε κέντρα, παντού, αλλά και σε έντεχνα συγκροτήματα. Τότε, είχαμε αρχίσει και τη συνεργασία με τον Μπάμπη τον Γκολέ, αλλά όχι μόνιμα. Ένα φεγγάρι μόνο, με τον Μπάμπη, αλλά σε πολύ σημαντικές εποχές, δούλεψα και σε «σκυλομάγαζα» και όταν τα λέμε «σκυλομάγαζα», πρέπει να εξηγήσουμε γιατί τα λέμε έτσι: Μια περίοδο, λοιπόν, τα σκυλιά, όπως ξέρουμε όλοι, βατεύονται και σε μια σκύλα κοντά, πηγαίνουνε τέσσερα-πέντε σκυλιά. Κοντά στις γυναίκες, λοιπόν, που φέρνανε, τότε, τα μαγαζιά, κάθε φορά που ερχόσαντε οι γυναίκες, μαζευόσαντε και οι γαμπροί, για να μην τους πω αλλιώς. Δεν ερχόσαντε, για να ακούσουνε μουσική, αλλά κερνάγανε, σαν κορόιδα, τις γυναίκες, που τους παίρνανε τα λεφτά και αυτές, μετά, τους κοροϊδεύανε, τους δουλεύανε, κάνανε και τις μεθυσμένες και αυτό ήταν το κόλπο. Και τελικά, δεν κάνανε τίποτα με τις γυναίκες αυτές. Δεν βγάζανε τα μάτια τους, δηλαδή. Από τα σκυλιά λοιπόν, ονομάστηκαν σκυλομάγαζα. Και οι γαμπροί αυτοί το παίζανε και μάγκες. Και ας ήτανε και οικογενειάρχες. Τρέχανε να πιάσουν φιλενάδες και δεν κάνανε και τίποτα. «Έχω τη μέση μου! Έλα αύριο! Θα

τα πούμε», κάτι τέτοια τους λέγανε, παίρνανε τα λεφτά και τους πιάνανε κορόιδα.

«Με τον Μπάμπη τον Γκολέ»

Γιώργος Τζαμούλιας και Μπάμπης Γκολές

Με τον Μπάμπη τον Γκολέ, δουλέψαμε και στην «Μαντουβάλα» του Τάκη του Παλαιοθόδωρου, στο καλοκαιρινό «Τροκαντερό», κάποιο καλοκαίρι, κατά τη διάρκεια της δικτατορίας, κάπου κοντά στο 1971, και μετά, μας πήρε κάποιος Γιώργος Υψηλάντης, ο οποίος είχε το «Κανόνι», εκεί που, τώρα, έχουν έδρα και αράζουνε τα λεωφορεία των αστικών, επί της εθνικής οδού, προς το Ρίο, αριστερά από μια εκκλησία, από τον Άγιο Ελευθέριο, νομίζω.

Εκεί λοιπόν, δουλέψαμε με τον Μπάμπη τον Γκολέ και μάλιστα, κάποια στιγμή, έγινε ένα περιστατικό και άναψε ο Μπάμπης για κάτι που του ζητήσανε, δεν θυμάμαι ακριβώς τι,

και σηκώνεται να πάρει το μηχάνημα και να φύγει. «Ρε Μπάμπη», λέμε, «το ένα, το άλλο» και εγώ θα έπρεπε να τον ακολουθήσω. Ήμουν υποχρεωμένος, χωρίς να φταίω, να φύγω κι εγώ. Πολύ μεγάλος καλλιτέχνης ο Μπάμπης ο Γκολές και ισχυρός χαρακτήρας. Πήγαμε και σε διάφορες άλλες εκδηλώσεις, μαζί με τον Μπάμπη, όπως, π.χ., στον Αγιαλέξη, στο βοηθητικό στάδιο της Παναχαϊκής, εκεί που είναι, τώρα, τα σχολεία, σε ένα φεστιβάλ της ΚΝΕ, μεταπολιτευτικά δηλαδή. Και φυσικά, δουλέψαμε, μαζί με τον Μπάμπη τον Γκολέ, και στην «**Ανδρομέδα**», την περίοδο 1978-1979, ενώ μετά το 1980, πήγαμε και δουλέψαμε, έξω, στο «**Χάραμα**», στο υπόγειο. Στην «Ανδρομέδα», όπως και στο «Χάραμα», έγινε το σώσε, έγινε το κάτι άλλο. Ο **Μπάμπης ο Γκολές** είναι, σαν καλλιτέχνης, ένα φαινόμενο. Κάπου, στα μέσα της δεκαετίας του Ογδόντα, καλούνε τον Μπάμπη, μέσω των παιδιών που είχανε το «Χάραμα», να πάει να γράψει ένα δίσκο, μαζί με τον Μανωλάκο, μπουζούκι δεύτερο, τον Δεληκούρα τον Βαγγέλη, ενώ μου είπανε να πάω και εγώ, σαν ακορντεόν. Πραγματικά, πήγαμε στον Περισσό και αρχίσαμε να γράφουμε τα «Μαναβάκια». Είναι αλλιώς, όμως, να το παίξεις στο κέντρο και αλλιώς στην ηχογράφηση, κατά την οποία θέλει μεγάλη προσοχή η εκτέλεση. Αλλά εγώ είχα πάει, εκεί, απρογραμμάτιστα. Έγιναν, τελικά, κάποιες αλλαγές στα ονόματα και δεν έγινε η δουλειά, όπως τη νόμιζα. Αυτό, όμως, που έχω να πω, είναι ότι, σαν καλλιτέχνης, ο Μπάμπης ο Γκολές είναι φανταστικός, είναι τρομερός. Και στο οτιδήποτε: κιθάρα να πάρεις, θα παίξει, μπουζούκι να πάρεις, θα παίξει, μαντολίνο να πάρεις, θα παίξει, μπαγλαμά να πάρεις, θα παίξει. Δεν είναι, όμως, μόνο αυτό. Είναι διαολεμένο μυαλό. Μέχρι τώρα, πόσα τραγούδια έχει γράψει; Μπορεί και τα θυμάται όλα απέξω.

«Ταξίμι με φαντασία»

Μια φορά, έκανε την «Βοσκοπούλα» ο Μπάμπης ο Γκολές και πιάνω και εγώ και κάνω ένα σόλο με το ακορντεόν. Με άκουσε και με βρίσκει, την άλλη μέρα, ο Λάμπρος ο Καρελλάς και μου λέει: «*Να μου δείξεις*». Του λέω, τότε: «*Δεν δείχνεται*

αυτό, βρε παιδιά! Είναι ταξίμι. Ταξίμι με φαντασία. Είναι φαντασία. Το τραγούδησε όλο το συγκρότημα και μετά, έκανα και εγώ λίγο σόλο». Σε όλα τα τραγούδια, πάντα, κάνουμε μία φαντασία. Εγώ δεν το έχω σταματήσει αυτό το πράγμα, ούτε και πρόσφατα, που δούλευα στον απάνω μαχαλά, με ένα καλό λαϊκό σχήμα, με τον **Γιώργο τον Γκριζιώτη**. Κάνουμε λίγο φαντασία, ένα ταξίμι, για να μπορούμε, μετά, στο τραγούδι. Παλιά, δεν γινόταν, αν δεν έκανε λιγάκι φαντασία ο μουζουξής. Δηλαδή, δεν πέφτουμε, απευθείας, μέσα στη φασουλάδα. Έτσι, λοιπόν, είναι το πράγμα. Οι μουζουξήδες, πάντοτε, κάνουνε και κάποια φαντασία. Αυτό το κράτησα από μικρό παιδί. Είναι ο ρεμπέτης, αρχινάει το μουζούκι να παίζει, ο χορευτής σηκωμένος πάνω, έτοιμος. Όμως, ο μουζουξής έπαιζε το ταξίμι του και, όταν το έβλεπε, αρχίναγε να κάνει εισαγωγή στο ρυθμό του τραγουδιού και ας τον έβλεπε τον άλλο σηκωμένο. Οι παλιοί το είχανε αυτό. Τη θέλανε τη φαντασία, το ταξίμι. Θα την παίζανε, οπωσδήποτε. Δεν θα την απαγόρευε κανείς.

«Παραγγελιά»

Μετά τα μαχαιρώματα που έγιναν, στο λαϊκό το μαγαζί, με τον **Κοεμτζή** και την παραγγελιά του, άλλαξαν πολύ τα πράγματα και πήρε άλλη στροφή το πράγμα. Δεν δεχόμασταν, πια, παραγγελίες και άρχισε να βγαίνει ο ομαδικός χορός. Εμείς υποφέραμε από τότε. Μας ρωτούσανε πόσα λεφτά θέλαμε, τόσα, και παίρναμε λίγα λεφτά, γιατί το μαγαζί είχε πολλά έξοδα, ενώ, μέχρι τότε, παίρναμε τα τριδιπλα από τη χαρτούρα του κόσμου και το μαγαζί δεν χρεωνόταν και τίποτα. Τώρα, μας πλήρωνε το μαγαζί και έτσι, έγινε ζημιά και σε εμάς, αλλά και στο μαγαζί, δηλαδή και στους καταστηματαρχες. Όσοι, τώρα, είναι ανεβασμένοι και έχουν κάποιο όνομα, όπως είναι ο **Ανδρέας ο Κωνσταντινόπουλος** ή όπως είναι ο **Μεντζελόπουλος** και τα λοιπά, αυτοί, λοιπόν, που έχουν κάποιο όνομα, ζητάνε καλά λεφτά, ενώ ο μουσικός που δουλεύει, π.χ., στα ντραμς και τα λοιπά, παίρνει εκατό με εκατόν πενήντα ευρώ. Ημεγάλη αδικία! Όμως, έχει επικρατήσει, πια, αυτό το πράγμα...

«Ομαδικός χορός»

Κάποτε, χόρευε ένας-ένας, ήξερες ότι αυτός ο άνθρωπος χορεύει καλά και το ευχαριστιόσουν. Άνθρωπος, ο οποίος δεν ήξερε να χορέψει, δεν σηκωνότανε. Τώρα, με τον ομαδικό χορό, ξέρουνε, δεν ξέρουνε, όλοι μπαίνουνε και πατάνε σταφύλια. Έγινε η μεγάλη ζημιά. Αυτό άρχισε από το Ογδόντα και μετά. Έχει λάχει να πάω σε ένα γάμο, για ένα ποσό, ας πούμε εκατόν πενήντα ευρώ ο μουσικός, δηλαδή ένα χιλιάριο για όλους στην ορχήστρα και να μας βγει η ψυχή για πεντακόσιους καλεσμένους. Γιατί όταν ξέρεις ότι είναι τζάμπα, δεν βγαίνεις από την πίστα και έχεις και απαιτήσεις από την ορχήστρα, κάτι που είναι θάνατος για όλους

Χάραμα, 1983- (Από αριστερά προς δεξιά)
Γιώργος Τζαμούλιας, Μπάμπης Γκολές, Παιδιά
της Πάτρας

τους μουσικούς, παίξε μας και αυτό, παίξε μας και εκείνο, ενώ και αυτοί που χορεύουνε, δεν θα μάθουνε, ποτέ τους, χορό. Χορεύουνε και κουνιούνται και πατάνε σταφύλια, πενήντα με εβδομήντα άτομα, σε μια μικρή πίστα, δέκα με δεκαπέντε μέτρα. Αυτό δεν λέγεται χορός. Τότε, χόρευε μια παρέα ή ένας, ο μπροστινός, και οι άλλοι ακολουθούσαν, τέσσερα-πέντε άτομα. Η πίστα ωραία! Αυτός έκανε τις βόλτες του και τις φιγούρες του!

«Τα τσιφτετέλια»

Έπειτα, τι έγινε με τα νέα τα παιδιά! Σταδιακά, άρχισε το τσάμικο, το δημοτικό, να παραμερίζεται. Το κλέφτικο χάθηκε τελείως και άρχισαν να βγαίνουνε τα τσιφτετέλια, τα οποία έχουνε και περιεχόμενο, συνήθως, όχι καλό να το πει κανένας. Οτιδήποτε τσιφτετέλι να βγει παράξενο, το πιάνει και το ζητάει η νεολαία. Έπειτα, έχει γίνει και το εξής: Όποιος καταφέρει και κουβαλήσει τη νεολαία στο πανηγύρι, έχει πάρει και τη δουλειά, γιατί κοντά στη νεολαία, πάει και ο σαραντάρης, πάει και ο πενηντάρης, πάει και ο εξηντάρης, πάει και ο εβδομηντάρης, για πολλούς και διάφορους λόγους. Ξεκινάει, τώρα, ένας τραγουδιστής και τραγουδά εκατό τραγούδια, μέσα σε μιάμιση ώρα. Δεν τα ολοκληρώνει, βέβαια. Χίλια δύο συρτά και χορεύει όλος ο κόσμος. Παλιά, όμως, δεν τα κόβανε τα τραγούδια στη μέση. Επιπλέον, παλιά, χόρευε η μια παρέα, τελειώνει, και φωνάζαμε για χορό την παρέα που είχε έρθει η σειρά της, την παρέα του τάδε. Ανάμεσα στις δυο παρέες, όμως, υπήρχε και το εξής καλό: Όσπου να σηκωθεί και να έρθει η παρέα του τάδε ή η οικογένειά του στην πίστα, είχαμε το χρόνο να πιούμε ένα ποτό, να πάρουμε μια ανάσα, να

καπνίσουμε λιγάκι, να πάρουμε έναν καφέ και τα λοιπά. Τώρα, καθώς θα αρχίσεις, δεν σταματάς. Τώρα, πήγαμε στο τρέξιμο, στην πιλάλα. Και επίσης, παλιά, ερχότανε ο χορευτής και σου έλεγε ότι θέλει το τάδε το τραγούδι, ιδίως απέναντι. Τώρα, όμως, ό,τι τους δώσεις, το χορεύουνε. Γενικά, πάντως, τα πανηγύρια έχουν χαλάσει και εδώ, αλλά και απέναντι. Φέρνουν φίρμες, για να τραβήξουν, υποτίθεται, τη νεολαία. Βάζουν echo, για να απλωθεί πολύ η φωνή και να έχει περισσότερο αντίλαλο, μαζί και με μια επανάληψη, επειδή παίζουνε έξω και επειδή υπάρχουνε και πολλά καθίσματα και επειδή, κυρίως, δεν υπάρχει μόνωση, δηλαδή δεν υπάρχει κάποιος τοίχος, για να κρατήσει τον ήχο και για να μπορούνε να ακούνε. Είναι και τα μηχανήματα στη διαπασών και μας ξεκουφαίνουνε. Έχουμε πάθει μεγάλη ζημιά από τα ηχεία. Έτσι, όμως, πέφτει η ποιότητα. Επίσης, ως προς το περιεχόμενο των τραγουδιών, έχουν ξεχαστεί τα δημοτικά, τα κλέφτικα, δηλαδή τα ιστορικά. Όπως, επίσης, έχει χαθεί και ο ανδρισμός. Παλιά, ήτανε οι καμπάνες. Δηλαδή κάτι παντελόνια, αλά καουμπόικα. Ήμασταν στα Γιάννενα, στην ομάδα του Παναγιώτη του Τσίτου. Όταν έφερε γυναίκες, έπρεπε να πούμε δυο-τρία τραγούδια για αυτές. Κοντά στο Εβδομήντα. Ρωτάνε: Ποιος είναι ο μαέστρος; Αυτός! Δεν μοιάζει, λένε, με μουσικός. Όλοι τους φοράγανε

καμπάνες και είχαν μακριά τα μαλλιά τους. Εμένα δεν μου άρεσαν, ποτέ, τα πράγματα αυτά και δεν ήμουν έτσι. Κουρευόμουν κανονικά και δεν φορούσα καμπάνες. Δεν τις άρεσα, γιατί με θέλανε αλλιώς ντυμένο. Σήμερα, σχίζουμε τα ρούχα τους! Παλιά, αν φορούσαμε σκισμένα ρούχα, θα μας περνάγανε για τρελούς!

«Το "Χάραμα", τα "Κουνέλια" και το "Ντέφι"»

Ήμουν στο «Χάραμα» με τον Μπάμπη τον Γκολέ, στο υπόγειο. Νομίζω, περίπου, κάπου στα μέσα της δεκαετίας του Ογδόντα. Φεύγουμε από εκεί. Ο Μπάμπης πάει στην «Αποθήκη». Φεύγω και εγώ. Με ζητάει ο Μιλτιάδης ο Ανδριόπουλος, ο οποίος είχε τα «Κουνέλια» στην οδό Γερμανού. Μαζί και με άλλους μουσικούς, ήμασταν σε ένα υπόγειο διακοσίων καθισμάτων, το οποίο, κάθε μέρα, το είχαμε γεμάτο, με πολύ γνωστά τραγούδια, όπως το «Φτωχό κομπολογάκι» και άλλα, που τα τραγουδάγαμε μαζί. Κάποια στιγμή, ο Μιλτιάδης πήρε και το «Χάραμα» και το ονομάζει «Ντέφι». Αμέσως, αναλαμβάνω να κάνουμε κάτι καλό και εκεί. Με τον Μιλτιάδη, συνεργάστηκα επτά χρόνια, στα «Κουνέλια» και στο «Ντέφι», σχεδόν πάντα αρμονικά και είμαστε καλά φιλαράκια.

Χάραμα, 1979- (Από αριστερά προς δεξιά) Γιώργος Τζαμούλιας, Μπάμπης Γκολές, Παιδιά της Πάτρας

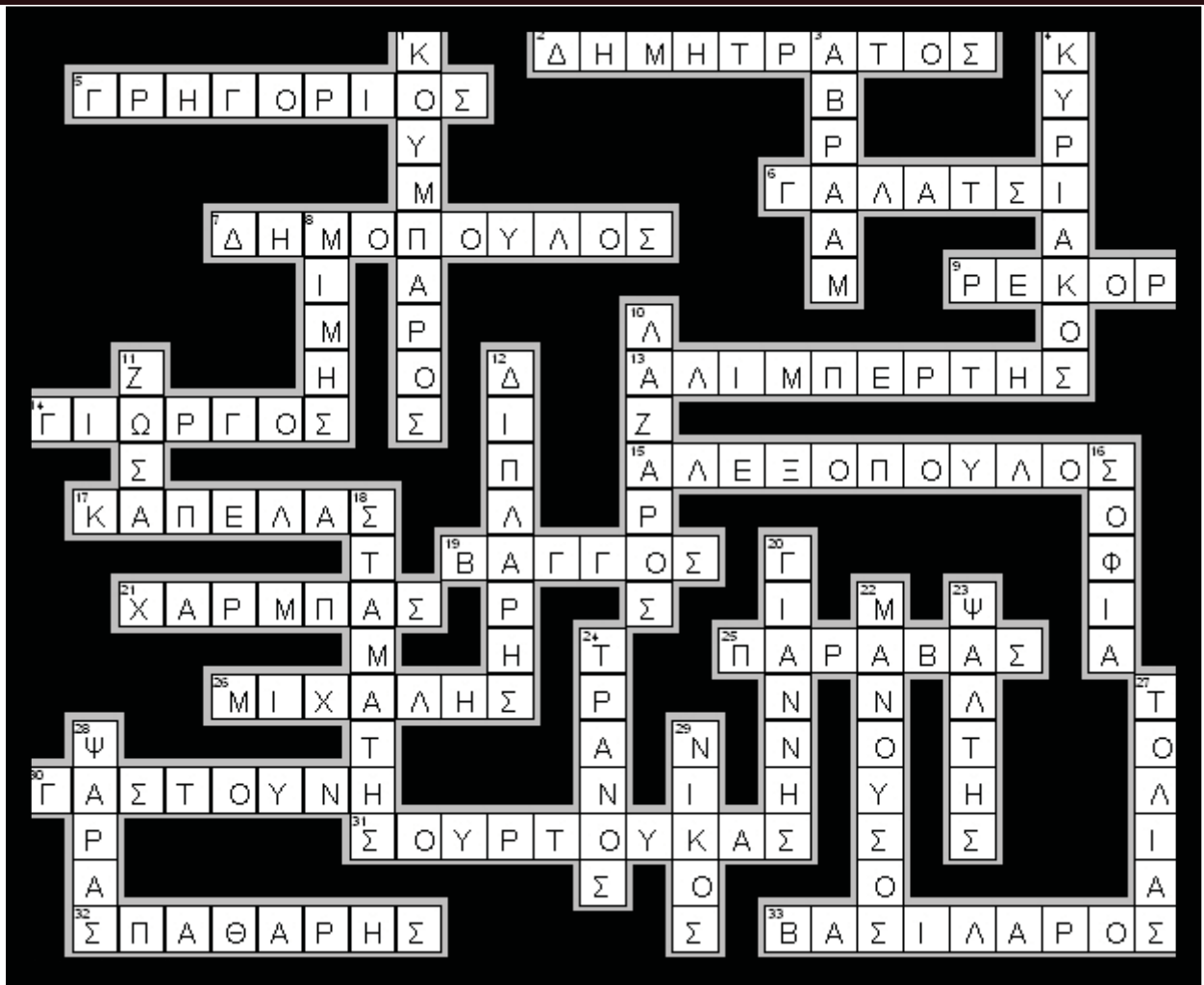
«Προβλήματα της καθημερινότητας»

Οι καταστηματαρχες, πολλές φορές, μας γελάγανε. Με έκλεινε, για παράδειγμα, κάποιος. Μετά, όμως, έκλεινε έναν άλλο και χανόμουν εγώ. Την έχανα τη δουλειά, δηλαδή. Σκεφτόμασταν, πολλές φορές, να τιμωρήσουμε κάποιους καφετζήδες, επειδή δεν κρατούσαν το λόγο τους, με βάση και τα συμφωνητικά που είχαμε κάνει ως Σωματείο. Από την άλλη, λέγαμε ότι αν βγάzaμε το όνομα σε κάποιον καταστηματαρχή ότι τον πήγαμε στο δικαστήριο, θα μας γύριζαν, γενικότερα, την πλάτη και αρκετοί άλλοι καταστηματαρχες. Θα είχαμε, έτσι, μια ζωή προβλήματα. Το ίδιο, ακριβώς, γινόταν και με το ΙΚΑ. Πολλές φορές, δεν μας βάζανε ΙΚΑ. Αν επιμέναμε για το ΙΚΑ, θα είχαμε, συνέχεια, δικαστήρια και δεν θα μπορούσαμε να ξεμπλέξουμε. Όμως, υπήρχαν προβλήματα και μεταξύ των ίδιων των μουσικών. Μια άλλη φορά, είχαμε κανονίσει να πάμε στο πανηγύρι του Αγγελόκαστρου, στο πανηγύρι του Σωτήρος, μαζί με τον Περικλή τον Τούρλα, τον Παναγιώτη τον Βρεπτό και τον Γιώργο τον Σούτα, ένα πολύ καλό κλαρίνο. Ξαφνικά, μαθαίνω ότι τη δουλειά την πήρε, τελικά, ένας άλλος συνάδελφος μουσικός, ο οποίος θα έπαιρνε και το γιο του στο αρμόνιο. Έτσι, με έβγαλε και μένα έξω. Υποχρεώθηκα και τον πήρα τηλέφωνο και αναγκάστηκα να μαλώσω μαζί του. Είπαμε και κάποιες άσχημες κουβέντες, αλλά αυτά, δυστυχώς, γίνονται, πολύ συχνά, στη δουλειά μας. Μερικά από τα πολλά καθημερινά προβλήματά μας...

Συνεχίζεται

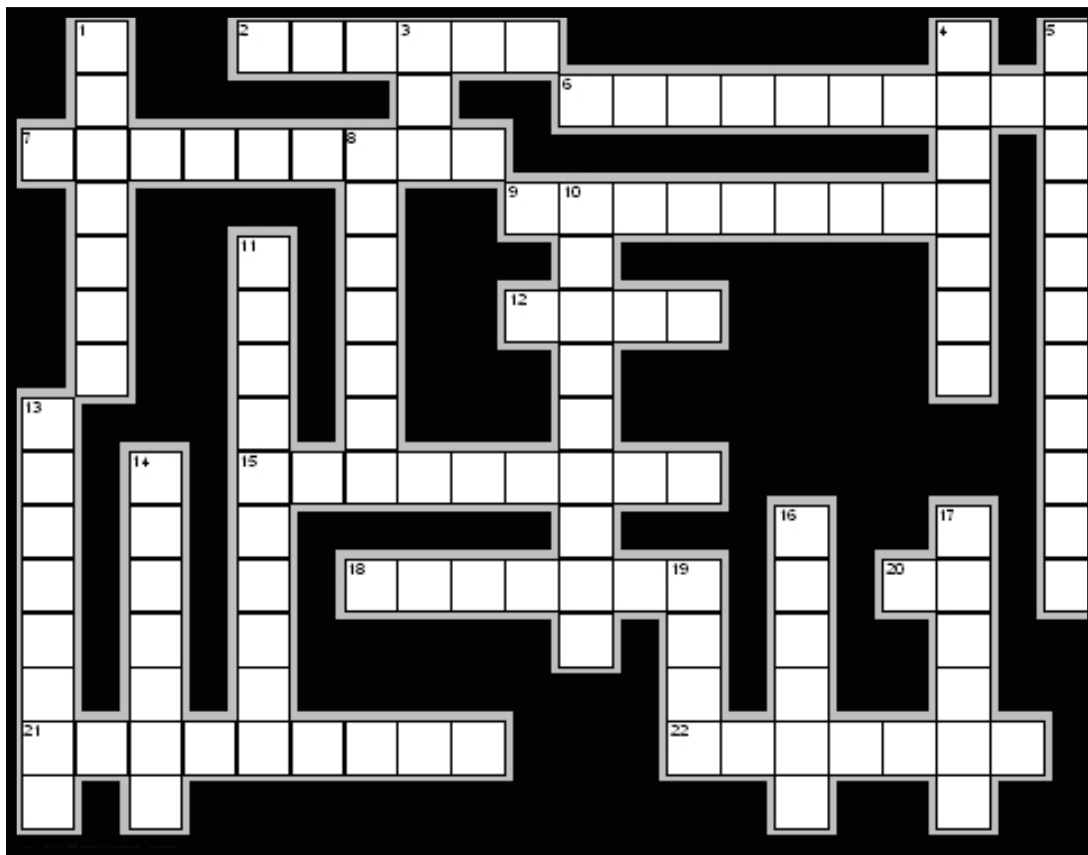
Καραγκιοζο-σταυρόλεξο

ΛΥΣΗ τεύχους Μαρτίου 2014

**Γίνε τακτικός συνεργάτης
του περιοδικού
«Ο Καραγκιόζης μας».
Στείλε τα κείμενά σου
στο e-mail του Σωματείου:
somateiokaragkiozh@gmail.com**

ΟΡΙΖΟΝΤΙΑ

2. Έργο του Βασίλαρου από την Παλαιά Διαθήκη
6. Τραγουδούν το “Βερίκοκο”
7. Απεβίωσε στις 3 Απριλίου 1996
9. Καραγκιοζοπαίχτης που έγραψε το “Θείο Τραγί”
12. Τραγούδι του Σταύρακα “Απόψε κάνεις...”
15. Απεβίωσε στις 11 Δεκεμβρίου 2012
18. Έργο του οθωμανικού μπερντέ: “Ταξίδι στη...”
20. “Ούτε κα, ούτε...”: Ατάκα του Μπαρμπαγιώργου
21. Ο ιδιοκτήτης της μάντρας στο έργο “Δραπέτης”
22. “Κρυφό...”: Τίτλος ηρωικής παράστασης

ΚΑΘΕΤΑ

1. Το μικρό όνομα του Μπράχαλη
3. Τόσοι είναι οι Λόρδοι της ομώνυμης κωμωδίας
4. Καραγκιοζοπαίχτης γνωστός ως “Πρόσφυγας”
5. Είναι ο πατριός της ομώνυμης παράστασης
8. “Βέβαια και...”
10. Έγραψε τη μουσική στο έργο “Δραπέτης”
11. Υπάρχει στέκι του Καραγκιόζη στους Αγίους...
13. Τούρκος περιηγητής που έγραψε περί Θεάτρου Σκιών
14. “Βραχνός” Κύπριος καραγκιοζοπαίχτης
16. “Οι...”: Έργο του Ουγκώ και του μπερντέ
17. “Τ’ άκουσαν οι Γιαννιώτες κι άρπαξαν τα...”
19. Το μικρό όνομα του Δανέλλη

Ο Απρίλης με ιστορία

Πηγή: <http://el.wikipedia.org/>

1 Απριλίου: • 1924 - Ο Αδόλφος Χίτλερ καταδικάζεται σε 5ετή φυλάκιση, για τη συμμετοχή του στο κίνημα, που έμεινε στην Ιστορία ως Πραξικόπημα της Μπυραρίας. Θα εκτίσει, όμως, μόνο 9 μήνες.
• 1955 - Η οργάνωση ΕΟΚΑ ξεκινά ένοπλο αγώνα για την ανεξαρτησία της Κύπρου από το Ηνωμένο Βασίλειο.

2 Απριλίου: • 1453 - Ο Μωάμεθ Β΄ ο Πορθητής ξεκινά την πολιορκία της Κωνσταντινούπολης.

6 Απριλίου: • 1896 - Κηρύσσεται η έναρξη των πρώτων Ολυμπιακών Αγώνων της σύγχρονης εποχής, στην Αθήνα (23 Μαρτίου, με το παλιό ημερολόγιο).

• 1957 - Ο Αριστοτέλης Ωνάσης ιδρύει την Ολυμπιακή Αεροπορία.

8 Απριλίου: • 1990 - Η Νέα Δημοκρατία κερδίζει τις βουλευτικές εκλογές και σχηματίζει κυβέρνηση, με πρωθυπουργό τον Κωνσταντίνο Μητσοτάκη.

9 Απριλίου: • 2000 - Το ΠΑΣΟΚ κερδίζει στις εθνικές βουλευτικές εκλογές και αναλαμβάνει κυβέρνηση, με πρωθυπουργό τον Κώστα Σημίτη.

10 Απριλίου: • 1821 - Ο Πατριάρχης Γρηγόριος Ε΄ απαγχονίζεται στην κεντρική είσοδο του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως, ως αντίποινα για την Ελληνική Επανάσταση.

• 1896 - Ο Σπύρος Λούης στέφεται Ολυμπιονίκης στο Μαραθώνιο, τερματίζοντας σε 2 ώρες και 50 λεπτά, στους πρώτους μοντέρνους Ολυμπιακούς Αγώνες.

11 Απριλίου: • 1827 - Η Γ΄ Εθνοσυνέλευση της Τροιζήνας ορίζει τον Ιωάννη Καποδίστρια, ως πρώτο Κυβερνήτη του ελληνικού κράτους.

• 1905 - Ο Άλμπερτ Αϊνστάιν δημοσιεύει άρθρα, στα οποία διατυπώνει τη Θεωρία της Σχετικότητας.

12 Απριλίου: • 1872 - Πεθαίνει ο συνθέτης του Ύμνου εις την Ελευθερίαν, Νικόλαος Μάντζαρς.

• 1961 - Ο Γιούρι Γκαγκάριν γίνεται ο πρώτος άνθρωπος που ταξιδεύει στο διάστημα.

13 Απριλίου: • 1984 - Πεθαίνει ο μεγάλος Έλληνας κωμικός Διονύσης Παπαγιαννόπουλος.

14 Απριλίου: • 1912 - Στο παρθενικό του ταξίδι, το υπερωκεάνιο Τιτανικός συγκρούεται με παγόβουνο, στο Βόρειο Ατλαντικό, στις 15 Απριλίου, παρασύροντας στο θάνατο 1500 επιβάτες.

16 Απριλίου: • 1889 - Γεννιέται ο βρετανός ηθοποιός και κινηματογραφιστής Τσάρλι Τσάπλιν.

17 Απριλίου: • 1961 - Ο Μάνος Χατζιδάκις βραβεύεται με το Όσκαρ καλύτερου τραγουδιού για το τραγούδι "Τα παιδιά του Πειραιά", που ακουγόταν στην ταινία "Ποτέ την Κυριακή" του Ζιλ Ντασέν.

18 Απριλίου: • 1955 - Πεθαίνει ο Γερμανός φυσικός & νομπελίστας Άλμπερτ Αϊνστάιν.

20 Απριλίου: • 1999 - Πεθαίνει ο μεγάλος Έλληνας κωμικός Νίκος Ρίζος.

21 Απριλίου: • 1967 - Εκδηλώνεται στρατιωτικό πραξικόπημα στην Ελλάδα, που θα αποτελέσει την αρχή της επτάχρονης Χούντας των Συνταγματαρχών.

23 Απριλίου: • 1827 - Πεθαίνει ο Γεώργιος Καραϊσκάκης, αγωνιστής της Ελληνικής Επανάστασης του 1821.

26 Απριλίου: • 1986 - Στον πυρηνικό σταθμό παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας του Τσερνόμπιλ, στη Σοβιετική Ένωση, σημειώνεται το χειρότερο πυρηνικό ατύχημα στην Ιστορία.

27 Απριλίου: • 1748 - Γεννιέται ο Αδαμάντιος Κοραής, ποιητής και λόγιος.

• 1864 - Πεθαίνει ο Γιάννης Μακρυγιάννης, αγωνιστής της Επανάστασης του 1821.

• 1941 - Αυτοκτονεί η Πηνελόπη Δέλτα, συγγραφέας.

28 Απριλίου: • 1945 - Ο Μπενίτο Μουσολίνι και η ερωμένη του Κλάρα Πετάτσι συλλαμβάνονται και εκτελούνται από μέλη της Ιταλικής Αντίστασης.

29 Απριλίου: • 1863 - Γεννιέται ο Κωνσταντίνος Καβάφης, ποιητής.

• 1961 - Πεθαίνει ο Γιάννης Κορδάτος, ιστορικός.

• 1980 - Πεθαίνει ο Άλφρεντ Χίτσκοκ, Άγγλος σκηνοθέτης και μετρ του σασπένς.

ΜΝΗΜΗ ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΟΠΑΙΧΤΩΝ:

**Μνήμη Γιώργου Χαρίδημου:
3 Απριλίου 1996**

**Μνήμη Σωτήρη Σπαθάρη:
13 Απριλίου 1974**

ΘΩΜΑ ΑΘ. ΑΓΡΑΦΙΩΤΗ

ΤΑ «ΚΟΜΙΚΣ» ΩΣ ΜΕΣΟ
ΑΓΩΓΗΣ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ

-Χριστιανοπαιδαγωγική θεώρηση-

Εκδοτικός Οίκος
Αδελφών Κυριακίδη α.ε.ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗΝ ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ
& ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΚΟΜΙΚΣ

του Θωμά Αθ. Αγραφιώτη

Τα «κόμικς» είναι μια μορφή τέχνης, που εμφανίστηκε, επισήμως, για πρώτη φορά, στις Η.Π.Α., στα τέλη του 19ου αιώνα και συγκεκριμένα, το 1896, με τις ιστορίες του «Κίτρινου Παιδιού». Η χρονολογία αυτή δεν είναι καθόλου τυχαία, καθώς στα τέλη της προηγούμενης χρονιάς, 1895, οι αδελφοί Λυμιέρ, στο Παρίσι, παρουσίασαν, επισήμως, για πρώτη φορά επίσης, την εφεύρεση του κινηματογράφου, σε ένα ευρύτερο κοινό. Οι ομοιότητες των κόμικς με τον κινηματογράφο είναι ιδιαίτερα σημαντικές, καθώς και τα δύο παραπάνω αφηγηματικά μέσα αφηγούνται ιστορίες, μέσα από την παράθεση συνεχόμενων εικόνων. Η διαφορά τους έγκειται, απλώς, στο ότι ο

κινηματογράφος αφηγείται τις ιστορίες του, μέσα από συνεχόμενες εικόνες που αναπαριστούν τέλεια την κίνηση, όπως και στα κινούμενα σχέδια, ενώ τα κόμικς αφηγούνται τις ιστορίες τους, μέσα από τη διαδοχή συνεχόμενων εικόνων που αναπαριστούν ατελώς την κίνηση.

Η ονομασία «κόμικς» προέρχεται από την αρχαία ελληνική λέξη «κωμικός» και οφείλεται στην κωμική ταυτότητα των πρώτων ιστοριών τους. Στην πραγματικότητα, ωστόσο, οι ιστορίες των κόμικς δεν έχουν, πάντοτε, ένα αμιγώς κωμικό περιεχόμενο, κάτι που σημαίνει ότι ο όρος «κόμικς» δεν προσδιορίζει και το σύνολο των ιστοριών τους. Μολονότι έχουν προταθεί και άλλες ονομασίες για τα κόμικς, (όπως, π.χ., σχετικά πρόσφατα, η λέξη «**εικονογραφήγημα**» από τον Πέτρο Μαρτινίδη), ο αρχικός όρος «κόμικς» θεωρείται κλασικός. Ιδιαίτερη εντύπωση, επίσης, προκαλεί και ο τρόπος με τον οποίο εκφέρεται ο λόγος, δηλαδή το σύντομο κείμενο, πάντα με κεφαλαία γράμματα και μέσα σε μπαλονάκια με (συνήθως) μυτερές απολήξεις, οι οποίες σημαδεύουν τους ήρωες που μιλάνε, κατά τη διαδοχική παράθεση των εικόνων, που είναι, κυρίως, τετράγωνα ή ορθογώνια ως προς το σχήμα τους (τα λεγόμενα «**καρέ**»).

Είναι αλήθεια ότι τα κόμικς, ως αισθητική και ως φιλοσοφία, παρατηρούνται εξ αρχαιοτάτων χρόνων, με τον καλλιτέχνη να προσπαθεί να αφηγηθεί ιστορίες με εικόνες και να αποτυπώσει, μέσα σε αυτές, την κίνηση των ηρώων: Από τα προϊστορικά σπήλαια της **Αλταμίρα**, όταν ο πρωτόγονος ζωγράφος, προσπάθησε να αναπαραστήσει την κίνηση, μέσα από τα οχτώ (αντί

για τέσσερα) πόδια, με τα οποία ζωγραφίζει το βίσωνα, μέχρι τα αρχαία αγγεία και τις μεσαιωνικές αγιογραφίες. Κάπως έτσι, και μέσα από αυτήν την πορεία, φτάνουμε στο πρώτο έντυπο κόμικς του **1896**, στις Η.Π.Α., και (από εκεί και στο

εξής) στη μεγάλη ακμή του είδους, κατά τη διάρκεια του Μεσοπολέμου, όταν (μέσα από τις έντυπες σελίδες των κόμικς) κάνουν την πρώτη τους εμφάνιση σημαντικοί ήρωες, που ασκούν γοητεία ακόμα και σήμερα (π.χ., Μίκυ Μάους, Σούπερμαν, Ποπάι), στην Αμερική, αλλά σταδιακά και στην Ευρώπη (Τεν-Τεν) και σε ολόκληρο τον κόσμο. Ειδικά, μάλιστα, στην Ευρώπη, το είδος αυτό θα γνωρίσει μεγάλη ακμή, μετά από το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, κυρίως με τη γαλλοβελγική σχολή, η οποία γέννησε τον Λούκυ Λουκ και τον Αστερίξ.

Στην Ελλάδα, τα κόμικς, όπως επίσης και ο κινηματογράφος, καθιερώθηκαν με σημαντική καθυστέρηση, μετά από το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Ειδικότερα, στην περίπτωση των κόμικς, κυριάρχησε, στη χώρα μας, η εισαγωγή των ξένων εντύπων, αρχής

γενομένης με τα «**Κλασσικά Εικονογραφημένα**». Παρά τις απόπειρες των Ελλήνων σχεδιαστών, τα πρώτα ελληνικά κόμικς είτε δεν ήταν ακριβώς κόμικς (όπως, π.χ., στην περίπτωση του «Μικρού Ήρωα»), είτε στερούνταν ποιότητας σε σχέση με τα ξένα κόμικς (όπως συμβαίνει, π.χ., με τα ελληνικής παραγωγής και θεματικής «Κλασσικά Εικονογραφημένα»), είτε εμφανίστηκαν αργά και με σχετική καθυστέρηση, κυρίως από τη δεκαετία του 1980 και εξής, όπως, π.χ., τα κόμικς του Αρκά, η «**Βαβέλ**», η μεταφορά των κωμωδιών του Αριστοφάνη σε κόμικς, το περιοδικό «9» της Ελευθεροτυπίας κτλ..

Μέσα στα πλαίσια αυτά, οι Έλληνες δημιουργοί κόμικς, μεταξύ των άλλων, επιστράτευσαν και τον Καραγκιόζη, το δημοφιλή ήρωα του λαϊκού Θεάτρου Σκιών, ως ήρωα των ελληνικών κόμικς, κυρίως από τη δεκαετία του 1950 και εξής, ενώ ο Καραγκιόζης έγινε και ήρωας των Ελλήνων σχεδιαστών, ακόμα και στις γελοιογραφίες του ενός καρέ, στις εφημερίδες. Τα κόμικς του Καραγκιόζη ξεχώριζαν από τα φυλλάδια των ιστοριών του, (τα φυλλάδια με το συνεχόμενο κείμενο και τη βοηθητική συνδρομή κάποιων εικόνων), λόγω του ότι οι πολλές διαδοχικές εικόνες των κόμικς κυριαρχούσαν, πλέον, έναντι του κειμένου. Σε ορισμένα από αυτά τα κόμικς, για τα οποία θα μιλήσουμε, εκτενέστερα, στα επόμενα τεύχη, έβαλαν τη σφραγίδα τους διάσημοι καραγκιοζοπαίχτες, όπως ο **Ευγένιος Σπαθάρης**, μέχρι και την πιο σύγχρονη απόπειρα, που φτάνει στα κόμικς του **Άγγελου Αλιμπέρτη**, με ήρωα τον Καραγκιόζη και, πιο συγκεκριμένα, με το «**Λορδοκόμικ**», κάθε μήνα, στη διαδικτυακή έκδοση «**Ο Καραγκιόζης μας**» του Πανελληνίου Σωματίου Θεάτρου Σκιών.

Συνεχίζεται

